

Studiecirkel – häfte 1

Innehåll

Folkmängden.....	2
Barndop och namn.....	5
Kläder.....	7
Helgdagar	
Tomas.....	10
Julafton.....	10
Annan dag.....	12
Nyår.....	13
Knut.....	13
Åkerbruket.....	14
Svedjebruk.....	15
Humleodling.....	16
Jordbruk.....	18
Vårarbete.....	19
Slåttern.....	20
Skörden.....	21
Tröskning.....	21
Nödår.....	21
Om livet i byarna.....	22
Tjänstefolk.....	31
Hantverkare.....	38

Folkmängden

Man kan inte få någon pålitlig uppgift om antalet invånare i Björketorp för tidigare år än 1749, då Sveriges präster först det året ålades att insända ifyllda blanketter med svar på en del frågor till Svenska Tabellverket i Stockholm. Detta år hade Björketorp 772 invånare, 349 mankön och 423 kvinnkön. Att männen var så mycket färre än kvinnorna berodde naturligtvis i ej ringa grad på våra olyckliga krigsföretag under 1700-talets förra hälft. Antalet änkor var 55 och änklingar 11. Antalet gifta par var 140. Barn under 15 år utgjorde jämnt 300 av det totala invånareantalet 772. Man har allmänt för sig att det före varit så gott om mycket gamla människor. I själva verket var det ont om åldringar. I Björketorp fanns år 1749 två personer – det var två kvinnor – som fyllt 90 år, men enbart två - båda män - var mellan 85 och 90. Mellan 80 och 85 år var en man och en kvinna. Av socknens 772 invånare var det endast 24, nämligen 9 män och 15 kvinnor, som fyllt 70 år.

Men nativiteten var hög. 1749 föddes 32 barn, vilket gör mer än 40 på 1000 invånare. Antalet döda stannade vid 14, av vilka 5 anges ha dött av "ålderdom och bräcklighet", 3 av "bröstsjuka och lungsot", en av "hetsig sjukdom och brännsjuka".

Antalet "ryttare, dragoner, soldater och båtsmän" var 18, 14 av dem var äkta män. Gruppen "gammalt avskedad krigsfolk utan krigsmanshus" d.v.s. utan understöd från Vadstena krigsmanshushus, var 5 män och 4 kvinnor (soldathustrur). Dessutom förekom en grupp som benämndes "eländige utom hospitaler och fattighus" och den bestod av en man och 17 kvinnor.

År 1750 föddes 35 och avled 26 personer. Fyra barn dog av kikhosta, fyra av "okänd barnesjuka". Av "koppor och mässling" avled 10. Året 1751 stannade antalet födda vid 24, medan de dödas antal steg till 50. Av dessa dog 12 av koppor, 8 av "bröstsjuka och lungsot", 8 av "hetsig sjukdom och brännsjuka". Femton barn dog av "okänd barnesjuka".

Följande år 1752 fördubblades nära nog födelsetalet. Då föddes 30 pojkar och 15 flickor, summa 45, detta på en befolkning av 754. Men 12 barn dog av "okänd barnesjuka".

År 1757 föddes 20 gossar och 10 flickor, summa 30. Men 33 personer avled, varav 13 i "koppor och mässling". 1758 föddes 37 och dog 13, 1759 föddes 31 (15 gossar och 16 flickor). Av de 22 personer i socknen, som 1759 skördades av döden, uppgavs ej mindre än 10 ha dött av "ålderdom och bräcklighet".

Vi inser, hur litet utvecklad den medicinska vetenskapen var för 200 år sedan. Hittills har vi inte påträffat ett enda fall av lunginflammation, blindtarmsinflammation, kräfta, hjärtfel eller åderförkalkning, vår tids vanligaste dödsorsaker.

År 1760 uppges Björketorp ha haft 856 inv., 410 mankön och 446 kvinnkön. Ingen man var över 80 år men 13 mellan 70 och 80. Av kvinnorna var fem mellan 80 och 85, medan två var mellan 85 och 90 år. Elva kvinnor var mellan 70 och 80 år.

1763 föddes 43 barn, 21 gossar och 29 flickor. Kyrkoherden Samuel Ekman har antecknat: Tre äkta hustrur hava tillika fött två barn. Två hade fått två söner, en hade fött son och dotter. Antalet döda var 40. "Vid årets början hava kopporna mest grasserat", skriver han. I smittkoppor dog 18 av de 40.

År 1766 hade socknen 891 invånare, 421 manliga och 470 kvinnliga. Antalet födda var 29 och antalet döda 19. För 1770 heter det: Döpte 32, begravne 46. Föråret eller våren haver hitsig feber borttagit 11 och hösten rödsoten 22.

År 1781 föddes 33 och avled 33 personer. Rödsoten hade dödat många.

Mot 27 födda år 1783 står 47 döda. "Magsjuka och rödsot i augusti månad", har kyrkoherden antecknat.

År 1785 var invånareantalet 998, 474 mankon och 524 kvinnkon. Under 15 år var 159 gossar och 180 flickor. Socknen hade 127 matlag, en gästgivaregård och sex krogar.

Antalet döda 1803 var 23. Fyra var mellan 75 och 80 år, ingen mer än 80. År 1804 dog 30, varav en fyllt 80 år, ja 85. Av 39 döda 1805 var 2 över 80 år.

År 1805 hade Björketorp 1033 inv., 500 mankon och 533 kvinnkon. Antalet bönder på egna hemman var 98, på andras hemman 20. Det fanns 20 soldater och ännu ej mera än 20 torpare. Där fanns en kopparhammare med fyra anställda: en mästare, en kontorist, en gesäll och en gosse.

1808 föddes 40 och dog 38. År 1809 var antalet födda och döda exakt lika stort, nämligen 36.

1810 var invånareantalet 1073, 517 mk och 556 kvk. Bondeståndet räknade 133 äkta par.

Antalet anklingar var 32 och änkor 37. Ingen adelsperson fanns längre i socknen.

År 1811 föddes 49 och dog 23. Ingen av dessa senare hade fyllt 80 år.

Invånareantalet hade ej stigit högre än till 1092 år 1815. 1816 föddes 38 och avled 24, en av dessa var fyllda 85 år gammal.

1817 föddes 41 och dog 41. En var över 80 år.

1820 fanns ännu ej fler än 1093 invånare, 540 mk och 553kvk. 1825 hade man nått upp till 1217, 608 mk och 609 kvk.

1828 föddes 44 och dog 45, 1829 var de föddas antal 51 och de dödas 35.

1830 nåddes 1363, 687 mk och 676 kvk. Observera för första gången övertalighet för mankonet!

Så kommer det dystra året 1834. Antalet födda var det största hittills eller 58, men de döda var 85, 31 mk och 54 kvk. Dödboken upplyser att jämnt 50 personer dött av koleran. Den förste bland dessa var "gifte mannen Jonas Ryd vid Furuberg" 62 år gammal, död den 17 juli. Han följdes närmast av gifte mannen Anders Larsson från Bugärde, 50 år, samt änkan Martha Andersdotter i Stockabäck, 50 år. Den sist döda i farsoten var hustrun Gunilla Andersdotter från Sjönered, som dog den 3 oktober.

1835 års invånareantal blev 1483, 753 mk och 730 kvk. Antalet jordtorpare hade nu stigit till 53, antalet statorpare var 2. Så fanns det 4 nybyggare. År 1838 föddes 60 och dog 56.

1840 bodde i socknen 1547 människor, 786 mk och 761 kvk. 1842 föddes 61 barn. Antalet döda var 39.

År 1845 var folkmängden 1655 (844+811). Det året föddes 64 barn av vilka 4 var "oäkta, alla gossar".

1847 var de föddas antal 43, medan ej mindre än 103 avled (54+49). "Under augusti och september härjade en elakartad rödsot", berättar kyrkoherde Peter R. Grundberg. Följande år 1848 föddes 57 och dog 32. År 1849 föddes ej mindre än 74 barn, medan 26 personer avled.

År 1850 föddes 60 och dog 30.

1851 var siffrorna 83 födda och 35 döda.

1855 år invånaresiffra blev 1775.

1857 föddes 102 barn, 40 personer avled. Fyra barn föddes utom äktenskapet.

Invånareantalet påverkas ju även av en annan faktor, nämligen invandring och utvandring. Å 1852 börjar emigrationen till Nordamerika. Den tidigast antecknade utvandringen är åbon från Hall Johannes Andersson med hustru och 3 barn. Sedan kommer men samma dag, den 2 maj, avskedade soldaten vid Sjönered Anders Skön med hustru samt fyra söner och fyra döttrar.

Den 19 april for en större kontingent från Björketorp till Nordamerika. Från Barekulla for åbon Börje Andersson med hustru och två döttrar. Från Smedstorp torparen Lars Larsson med hustru, två söner och två döttrar, från Rogården avskedade soldaten torparen Anders Prytz med hustru, en son och en dotter, från Röberg de båda drängarna Johannes Arvidsson och Börje Bengtsson.

Den 14 mars 1854 emigrerade torparen från Stora Brådared Johan Bengtsson med två söner och en dotter, från Björketorp Svengården torparen Lars Börjesson med hustru, två söner och två döttrar, från Catrinefors mjölnaren Måns Olofsson med hustru, en son och tre döttrar och åtskilliga andra.

1856 for hustrun Britta Bengtsdotter, född 1841, till Amerika i sällskap med sina döttrar Augusta och Anna Britta, 11 resp. 3 år gamla.

För de många koleraoffren inrättades en särskild kolerakyrkogård i en skogstrakt några hundra meter öster om kyrkan. Men de 16 sockenbor, som å 1710 dog av pesten i Skönered, Hellingsjö och Skogsgårde begravdes varken på den vanliga kyrkogården eller på skogskyrkogården. Nej, dödboken berättar, att dessa sexton ”äro strax intill gårdarne begravne”.

År 1881 kom invånareantalet upp till över 2000, exakt till 2010. Sedan steg antalet inbyggare i socken till 2349 år 1929, men därefter begynner en långsam minskning. År 1948 var folkstocken nere i 2159. Då Björketorpsborna ännu vid slutet av år 1960 fortfarande var över 2000 kan man dock inte räkna socknen till landsbygdens eljest talrika avfolkningsområden. Tvärtom torde socknens invånareantal nu åter komma att stiga, helst Hindås stationssamhälle befinner sig i kraftig utveckling som ”sovstad” för människor, som företrädesvis har sin verksamhet förlagd till Göteborg.

Barndop och namn

Den äldsta födelse- och dopboken för Björketorp, som finns i behåll, börjar med året 1681. Den först antecknade är ”Oluff klockares son Anders” Sedan följer Anders barn i Willingsgjerde Erik, Gunne Erikssons son i Björketorp Erik, Esbjörns son i Björboås Lars, Månses i Kåhult son Andreas, Olufs dotter i Habäck Elin, soldat Bengts i Wäro barn Ambjörn, Anders barn i Hellingsjö Kirstin, Torkels barn i Biörboås Anna, Larses barn i Hinåhs Kirstin, Jons barn i Sundshult Anna, Torkels barn i Grösyd Anna.

Under 1680-talet förekom förutom ovannämnda dopnamn även Rasmus, Johan, Olof, Nils, Sven, Andor, Ola, Mårten, Torsten, Börta, Gunnela, Marta eller Märta, Ebba, Ingri.

De av ålder älskade namnen användes allmänt två mansåldrar senare, men nya namn har kommit till och ett par tycks ej längre förekomma. Av de 130 pojkar, som föddes åren 1749-1750, fick 17 heta Anders, 15 Pehr, 12 Olof och 10 Lars. Övriga namn utdelades i följande

antal fall: Börje 8, Erik 7, Andreas 6, Carl 6, Johannes 6, Hans 5, Måns 5, Nils 5, Bengt 4, Sven 4. Övriga förekommande namn var Jons, Gustav, Andor, Assar, Christopher, Gunne, Håkan, Isaac, Jacob, Jon, John, Magnus, Petrus, Svante, Tohre, Torsten och Wilhelm.

Av de 118 flickebarn, som kom till världen under samma sju år, döptes 22 till Anna, 19 till Britta, 17 till Karin, 10 till Elin, 9 till Marta eller Märta, 8 till Ingrid och 5 till Sigrid. Övriga flicknamn var Börta, Ebba, Ellika, Elisabet (ett enda), Gunnela, Ingeborg, Ingierd, Kirstin, Malin, Maria, och Rangela. Men så finner man även två fall av den hittills bland allmogen inte brukliga sedan att ge ett barn två namn. I två fall har under 1840-talet en bondflicka döpts till Anna Catharina.

Bland den fåtaliga överklassen däremot var det vanligt att ge barnet två namn. I dec. 1715 döptes Johan Gustav, välborne herr ryttmästaren Gustav Otto Bilbergs och välb. frun Maria Elisabet von Hoffdahls på Apelnäs son. mf (manfolksfaddrar) högvälborne herr översten Jean Mentzer för Elfborgs regemente, välb. Herr häradshövding Daniel Lagerqvist och välb. Herr Carl Gustav von Hoffdahl. Qf (kvinnfolksfaddrar) högvälb. fru överstelöjtnantskan Ulrika Hierta, välb. Jungfun Agneta Mentzer och jungfrun Anna Elisabet Törnsten (kyrkoherde E.N.T:s dotter). (Erik Nilsson Törnsten).

År 1734 döptes Linnert Jacob, herr överjägmästarens Carl Jernschiölds och fru Catharina Melanders son. Mf. Herr capitain Isaac Gabriel Silfwerhielm, herr adjutant Johan Ekman, comministern herr Anders Fierman. Qf. välb. fru Anna Maria Renstierna, fru pastorskan Anna Christina Kierrulf, välb. jungfrun Greta Jernschiöld, jungfru Sara Melander.

1743 döptes Kirstin, Anders och Ingrids dotter i Hede. Mf. herr Wilhelm Jernschiöld, herr Jean Jernschiöld och Per Skött. QF. hustru Anna Persdotter i Hede, pigorna Marta Engelbrektsdotter i Lönekulla, Elin Perdotter i Biörketorp.

Frälsebonden på den till Smedstorp hörande gården ett mantal Hede hade således vågat bjuda sin husbondes överjäg. Carl Lambert Jernskölds båda äldsta söner till faddrar åt sin dotter. Vilhelm J. var född 1721 och Johan 1726. Ryttmästaren Vilhelm J. dog på Smedstorp 1779. Kapten Johan J. dog 1783 på Smedstorp, som han ägde.

Vi övergår till perioden 1822-26. Under de fem åren döptes 112 gossar. Det visar sig att Johannes ökat stort och leder med 22 exemplar. Men Anders står sig alltjämt bra, dess siffra är 21. Sedan kommer i vardera åtta fall namnen Lars, Carl och Erik. Sju döptes till Andreas. Fem fick heta Olof och lika många Pehr, 4 Måns och 4 Sven. Bengt, Magnus och Börje förekommer i vardera 3 fall och Olaus i 2. Nils, Daniel, Isaac, Benjamin, Jonas, och Gustav fick vardera en bärare. I fyra fall döptes en pojke till två namn, nämligen Sven Peter, Sven Samuel, Anders Magnus och Carl Johan. Om den sistnämnde har i dopboken antecknats: Oäkta, modern Johanna Jacobina Brink på Hellingsjö. Fadern angavs vara herr Johan Björnvall.

Antalet flickor, som döptes under samma femårsperiod, var 96. Johanna leder stort med 17 bärare. Anna bevarar sin popularitet, det har givits åt 16. Sedan kommer Christina och Kjerstin med vardera 6 ex., och fem fick hela Maria och lika många Martha. Elin och Britta gavs åt vardera 3 flickebarn. Två fick heta Carolina. Annika, Olena och Sofia förekommer i vardera ett fall.

Men så kommer nu detta nya, att allmogens döttrar ofta fick två namn. Så fick 7 heta Anna Britta och 6 Anna Christina. Övriga fick heta antingen Anna Charlotta, Anna Carolina,

Anna Maria, Anna Sofia, Anna Helena, Britta Elisabet, Britta Maria, Britta Christina, Johanna Maria, Maja Sofia, Maja Christina, Maria Christina eller Maria Lovisa.

Året 1850 föddes 34 pojkar. Fem fick heta Kalle och två Carl, sju fick det nymodiga namnet August. Anders och Johannes valdes för vardera fyra, Gustav för 3, Lars och Magnus tillgreps i vardera ett fall. Det har blivit vanligare med två namn åt pojkar. Vi möter här Anders Petter, Carl August, Carl Johan, Carl Fredrik, Johan August, Johan Peter och Sven Peter.

År 1850 föddes 25 flickor. Ett fåtal fick blott ett namn. Två kallades Christina. I blott ett ex. förekommer Albertina, Augusta, Carolina, Charlotta, Johanna och Maria.

Fyra fick heta Anna Britta och två Anna Christina. I vardera ett fall förekommer Anna Cajsa, Anna Maria, Anna Sofia, Britta Christina, Britta Lovisa Britta Maja, Christina Elisabet, Eva Christina, Johanna Maria, Johanna Sofia och Sara Gustava.

Vi tar en titt även i dödboken. Vi läser anteckningar från 1744. Namnen på de gamla, mellan 70 och 100 år, ger ju upplysningar om namnskicket under 1600-talet. Vi får besked inte bara om de döda utan även om deras fäders namn: Rangela Olufsdotter från Lundshult 71 år, Anders Larsson i Backa 82 år, Clement Jönsson från Lilla Biörboås 90 år, Anna Svenssdotter från Wäst Räflanda 78 år, Börta från Dahlegården 70, Märta från Buråhs 77 år, Bengt Larsson från Rogården 68 år, Anders Jonsson från Lundshult 77 år, Kirstin Olufsdotter från Stenbacka 74 år, Kirstin Clemesdotter från Sandlid 74 år, Gunne Bengtsson från Stenbacka 80 år, Bengt Assarsson från Gräsryd 69 år.

Från 1749 och 1750 anföres: Kiersti Biörndotter 78 år, Elin Gunnesdotter från Lilla Biörboås 74 och Ingrid Jönsdotter från Röberg dog av ålder 100 år gl.

Ur 1757 års dombok: Håkan Håkansson i Gislå dödde av ålder, 93 år gammal.

Kläder

Callminck: - En typ av atlasväv var *Callminck*, en tät väv där varpen täcktes nästan helt.

Blaggarn - Blaggarn eller blågarn utgörs av ganska kortfibriga, men spinnbara lintågor, blånor (även blå), som blir över vid linberedningens häckling och vid hampberedning. Tyg vävt av blågarn blir ojämnt och strävt särskilt om blånorna kommer från skäktning.

Dräll: Dräll är en vävteknik, som ger ett karakteristiskt rutmönster. Dräll är vanligt i stora dukar, vilket i sig är lite förvånande med tanke på att det som regel handlar om väldigt omfattande uppsättningar att göra eftersom både varp och inslag är många per centimeter.

Cattun: Kattun är en äldre svensk benämning för bomull, som därefter kommit att syfta specifikt på en tunn, glättad bomullsväv i tuskaft med tryckt mönster. Väven är något tyngre än kalikå, och passar för exempelvis klänningar

Vadmal: Vadmal (i bestämd form vadmalen eller vadmalet) är ett vävt tyg av ylle behandlat i en vadmalstamp där tyget valkas ihop av vatten och rörelse. Det ger ett tätt, varmt och vattenavstötande tyg som är slitstarkare än ylletyget är utan behandling. Vadmal, liksom kläde, vävs av kardullgarn. Det kännetecknande för vadmalen är att man inte längre kan urskilja bindning eller enskilda trådar.

Lärft: Lärft är tätvävda tyger i tuskaft, främst vita linnetyger, men även bomullstyger. Förr kallades enkla stadiga vita bomulls- och linnetyger för lärft. Dessa vävdes ofta en aln breda och syddes sedan ihop vid stadkanten för att bli lakan. Lärft användes förr gärna på baksidan av kartor för att stabilisera denna.

Saffian: mjukt o. fint, på narvsidan färgat läder berett (urspr. medelst sumakgarvning, sedermera medelst vegetabilisk garvning över huvud) av getskinn (o. då äv. kallat *äka saffian*)

Några fotografier på allmoge i 1700-talets Björketorp kan ju inte företes, men bouppteckningarna ger gott besked om hur de klädde sig.

Elin Andersdotter i Gislå, död 1764, hade ägt två halvsidensmössor värda 4 daler, en brun klädeströja, en svart sars tröja, ett grönt klädes livstykke, ett gammalt fyrtrås livstykke, en röd klädeskjortel värd 6 daler, en grön klädeskjortel värd 5 daler, en svart tygs kjortel, tre lärfts särkar, ett par vita strumpor, ett lärfts förklä, en gammal svart klädeskappa och en kåpa.

I bouppteckningen av den 17 juni 1769 efter Lars Börjessons i Hindås hustrus läses om, ”salig hustruns kläder”: En svart halvsiden mössa med band, en grön damast dito med band, en brun halvsiden mössa, en grön dito, en svart wallmars kappa, en blå och rödrutig stofts kjortel, en dito röd och gul, en gammal röd klädes dito 3 daler en grön av fyrtrå, en blå dito, en gul dito, en svart dito, en grön av kläde, ett blått klädesliv, ett blått, rött och vitt av callminck, ett liv av blått sartin, ett dito en grön fyrtrå, en grön wallmarströja, en svart vänd sars dito, en gammal brun av kläde, en blå wallmars dito, 3 lärfts lintyg, 2 blaggarna dito, ett par bruna klippings handskar, ett par gula dito, ett par blå vantar, ett vitt kläde med spetsar, ett dito av dräll, ett dito av lärft stickat, ett stort dito, ett dito, ett sämre dito, ett par nya skor, ett par nya tofflor, ett par blå regarns strumpor.

Efter avlidna hustrun Karin Clementsdotter i Björketorp fann 1765 enligt bouppteckningen ej fler kläder än en röd klädeströja, ett blått vävt livstykke, en grön fris kjortel, en röd tygs kjortel, en gammal svart mössa och tre särkar, allt värt blott 8 daler, 24 öre.

Hustrun Karin Börjesdotter, maka till åboen Anders Jonsson i Hällingsjö, efterlämnade 1766: En brun damast myssa med band 4 daler, en halvsidens dito, en brun klädeströja 3 dal. 16 öre, en grön wallmars dito, ett calleminks livstykke 4,16, ett dito av stoft, en grön fyrtrådskjortel, en röd dito, en blå dito, en vit dito, en linkjortel, ett lärfts förkläde, ett svart sattins dito, ett lärfts dito, en wallmarskappa 6 daler, en wallmars kåpa 1,16, en halsduk med spets, två särkar och ett par strumpor.

Vad hade 1700-talets människor på fötterna då det i bouppteckningarna så ofta nämnda enda paret strumpor ev. tvättades och hängde till tork? Svar: De hade oftast två par, men det ena fick de ha på sig i kistan och det togs inte med i bouppteckningen.

Kvinnornas klädsel ändrar sig ej mycket före mitten av 1800-talet. Vi finner i en bouppteckning från januari år 1800 att Sigris Stefansdotter i Wäre Öfvergården ägt en rödbrun valmarströja, en blå satins dito, en grön fyrtrådsdito, en svart saffians dito, ett grönt rosigt satins livstykke, ett blått dito, ett kalleminks dito, två randiga fyrtrås dito, en röd klädes kiortel, en grön valmars dito, en svartrandig dito, en grönrandig dito, en röd, en blå, en gul och två bruna kjolar, en svart dito, en randig dito, en blagarns dito, två par blå utsydda strumpor. Ett par vita dito, en svartrosig mössa med band, en brunrosig mössa, en röd och en svart dito, ett svartrosigt silkekläde, ett gulrosigt bomullskläde med bred karm, ett dito med smal karm, ett rödblått, ett rödrandigt, två blårandiga och två vita kläden, de senare med knepling, två slätta lärfts kläder, flera förkläden av olika färger, flera nya blågarns särkar, fyra par handskar, ett par bomullsvantar, tre alnar grönt och tre alnar svart valmar m.m.

Bland mycket annat efterlämnade hustrun Elin Assarsdotter i Wäre Lillegården år 1800 en röd silkes mössa, en grön dito, en dito med svarta band, en dito av bomull, en svart kåpa värd 32 sk. Och en svart kappa värd 4 rd.

Elin Eriksdotter i Wärrad Lillegården, som dog 1817 från sin man Olof Svensson och fem barn i åldern 19 till 4 år, hade en myckenhet kläder av vilka här blott nämnes fem släta lärufths kläden, fem dito av små dräll, fyra släta lärufths kläden, fyra dito dito, två kneplinge dito, två gulrosiga bomullskläden, två rörandiga bomullskläden, fyra släta dräll kläden med bred fäll, ett blårandigt dito, två vita lärfts kläden med knepling, fyra dito. Hon hade tretton kjolar av röd, grön brun, rödrandig, svartrandig, svart och blå färg, sju tröjor, som var svarta, blå, gröna eller bruna, fjorton "liv", röda, blå, gröna, tvärrandiga, grön- eller rödrandiga, två gröna silkesmössor, en röd och en svart dito, en blå moirs dito, en svartrosig och en trimmfontes dito, tre par utsydda ullstrumpor, två par blå ullstrumpor, ett par linstrumpor, tre par bruna handskar, ett par halvhandskar, ett par gula fingerhandskar, ett par gamla Stockholms dito, två par ludna dito, ett par vita bomullsvantar.

Slutligen ett ex. från 1841. Karin Andreasdotter i Björboås efterlämnade bl.a. en blå rack värd 4 rd, två svarta vadmals kjorlar, en blå do, tre grönrandiga dito, en rödrandig dito, en blårandig dito, en blå vadmals tröja, en blå tröja av fitrå, en svart kamelots dito, en skinntröja, ett blått livstykke, ett dito av cattun, två grörandiga do, tre satins dito, fem svartrosiga schalar, tre rödrosig dito, fem rödrandiga dito, sex blårandiga dito, fem par handskar, ett par skor och ett par kängor.

Om männens klädedräkt hämtas besked ur några bouppteckningar: Bengt Börjesson i Kåhult hade påhaft följande plagg: En gammal hatt värd 4 öre, en mössa värd 16 öre, en blå valmarströja 4 daler, ett blått wallmars lifstykke 2 daler, en gammal grå wallmars tröja, ett par gamla skinnbyxor, ett par grå strumpor, ett par gamla skor, ett par gamla skjortor och en halsduk.

Även Oluf Ambjörnsson i Skogsgårde, död 16 jan. 1768, hade ägt följande garderob: En grå walmars rack 5 daler, 1 gammal dito 2, en blå walmars tröja 4, en gammal blå valmarströja, en skinntröja, en dito, en grå valmarströja, ett blått walmars livstykke, ett gammalt dito, ett par skinnbyxor 2 dal, ett par dito gamla, en gammal hatt, en än äldre dito 8 öre, en gammal rävskinnsmössa 12 öre, en gammal kapprack 1 dal 16 öre, ett par ludna trinna handskar, ett par vantar, ett par grå strumpor, tre gamla lärofts skjortor, tre gamla blagarnsskiortor, nattkappa och förärmar, en luden skinntröja, ett par gamla stövlar 2 daler.

Åbon Assar Persson i Lilla Wärrad efterlämnade i juli 1768: En gammal hatt värd 24 öre, en walmars rack 3 dal, en walmars tröja 2 dal, en blå walmars tröja, ett livstykke, en lintröja, ett par skinnbyxor, ett par gamla skor, ett par handskar.

Anders Larsson i Stora Björboås ägde 1769: en skinntröja för 2 dal., ett par skinnböxor 20 öre, en skinntröja med frisfoder, en vallmarsrack, en vallmars tröja, en hatt 6 öre, ett par gamla skor 6 öre, två blaggarnsskiortor 8 öre, två halsdukar.

Livrocken mäter frampå 1800-talet. Hemmansägaren Erik Larsson i Gräsryd ägde vid sin död 1842 en grå livrock värd 4 rd, en blå dito värd 4 rd, en något sämre grå livrock upptagen till 3 rd, en grå walmars kapprock, en grå skinnfodrad jacka 3 rd, en dito sämre 1 rd, en walmars tröja 2, en dito 24 sk, en blå dito 2 rd, ett par grå walmars byxor 1 rd 32 sk., ett par dito 32 sk., ett par sämre dito 12 sk, ett par tvinnebyxor 12 sk, ett skinnlivstykke, ett fitrås dito, ett sammets dito, tre fitrås dito, en drälls halsduk, tre rosiga dito, tre randiga dito, sex

nattkappor 12 sk, sju blaggarns skjortor och tre bomullsskjortor, tre par strumpor, ett par nya stövlar, ett par sämre dito och ett par skor.

Om kopparsmedmästaren Bo Wallins märkliga garderob enligt en 1842 förrättad bouppteckning läses i kapitlet Katrinefors.

Tomas - Natten till den 21 december, Tummesmässenatt, skulle de inte mala i kvarnen, för det var någon sorts spöke i kvarnen, som höll vattenhjulet, sa Karl Persson, f. 1864.H.O. Upptecknade 1933 efter Karl Jonsson i Egypten, f. 1850: Tomasmässenatt fick ingen käring spinna och ingen kvärn fick springa. Det var en mjölnare, som i alla fall mol den natten, men klockan 12 stannade kvarnen och hur mycket vatten han än släppte på, så rörde sej inte kvarnen(3185. S.34).Karl Persson kände ej till, att man brukat säga upp råttor och ohyra den dagen men berättade: Vi for åt Kungsbacka marknad om Tomas.

Julafton - August Andersson, född 1867, berättade 1946 sina minnen från sin barndoms jular:

Väldigt många tiggare kom, merendels från Sätilla och Mark. Det kunde komma tjogatals om dagen, när jag bodde i Röberg. Det var mest gamla gummor. De fick fläsk och bröd, rediga stycken, ½ skålpund fläsk fick en del.

Och kyrkstöten kom. Storm hette han. Han hade varit soldat. Han var bra gammal. Han skulle ha en kaka och en upphängeskorv. Korvarna kallade han veahänker. Något ljus och en sup. Han hade en säck, som han bar. Nej, han var inte full. Han hade några dagar att gå över hela socknen.

Knekten kom alltid på själva julafton och skulle ha sin kost, en tjock kaka, en upphängeskorv, ett stycke fläsk och småkakor till barnen. Han hette Ahlberg.

Bröd hade vi bakat en hel vecka. Det varade till Vafferdagstiden. Vi hade bara havrebröd, ibland med litet rågkli i. Julhögar skulle barn och tjänstefolk ha, med de gamle var det inte så noga. Tjänarna tog med sej sina kakor till sina föräldrar. Det var mest runda kakor av bart rågbröd.

Julhalm bredde de över hela golvet i själva boningsrummet. Vi tog in tre stora kärvar. Först kom bonden och sedan de två drängarna med var sin långhalmskärve. Bonden sa: ”God afton, får vi låna hus här i fjorton dar”? Ja, de fick stanna. Då ställde de först kärvarna i ett hörne, sen skulle de dricka kaffe och ha en gök. Det var i mörkningen vid femtiden. Sedan löste de upp kärvarna och bredde ut halmen. Den fick ligga till över Knutadan.

Sen skulle de tvätta sej, när de gjort av sysslorna, de tvättade sej i varmt vatten i köket. De tog inte av sej allt; karlarna hade byxorna på sej, Så skiftade de rent linne.

Vi bredde på ny halm till nyår och trettonde och däremellan ock, om ungdomen hade varit hos oss och legat i halmen. Då gjorde vi kallbaser att slåss med och en julbock av styv halm, så han blev stående. Den hade tre ben, inget huvud. Vi la ihop ´en på mitten och virade några halstrån om. De låg på ryggen, hade bocken bakom huvudet, lyfte upp honom med fötterna och kastade honom framåt.

Julkrona kunde fruntimmer eller vem som helst göra. De hade ofta två, en större och en mindre. De var av halmpipor och granna, för de hängde granna papper, ulltrådar och röda remsor av tyg i dem. De fick hänga tills halmen bars ut. De förvarades inte från år till år. Julhalmen brändes på en åker.

Julgran fanns inte i min barndom på något ställe. De börja att ha julgran, då jag var över 20 år. Då kunde de ha en liten på bordet och en större på golvet en bit därifrån. Men utanför hade de flera julgranar i min barndom. Två vid porten och två vid dörrtrappan brukade de ha.

Julneker satte de ut två eller tre. Det var för att det skulle bli bättre skörd och man skulle göra en välgärning. Hade de bara en nek, fick den sin plats vid en stolpe vid inkörsporten, ibland i en gran där. Men de kunde ock spika fast julneken på en brandstake, så att den satt 10-12 meter över marken.

Julbrasan var alltid av björke, som lades i kors, (ett inunder, två tvärs över). En fot långa var träden. Även i bakugnen stoppade de fin björkved i den gruvan, men den fick inte brännas, innan näste gång de skulle baka. Det var merendels morsan, som tände julbrasan klockan sju eller så. Vet inte att man sett spår i askan efter julbrasan.

Julljus stöpte de själva. Inget ljus skulle brinna hela natten. Vet ej, att man tagit tydor av julljusen.

Inga takfåglar av trä hade de men konterfej, som de köpte av sådana, som gick ikring, mest boråsare. Det var bilder av kungar, folk och djur på dem. Vi hade flera, åtta eller tio stycken, konterfej på väggarna.

De fick inte ta upp sådant, som de tappade under bordet om jul.

”Det kan ligga”, sa de gamle.

Ja, det hörde jag att de lät alla sorters mat, som de ätit av, stå framme över natten för den dödes räkning, så han fick känna på det. Det skulle vara första julen bara, som han fick komma (5112, s. 34-38).

Karl Persson, född 1864, lämnar kompletterande upplysningar: Julhalm hade de på alla ställen, både rika och fattiga, i min barndom. Jag var ute hos bönderna och bad om julhalm; det gjorde många fattiga. Det var inte något prut på det, utan man fick en kärve. Några gick till flera ställen. På kvällen tog far och jag var sin halmkärve och gick in och stannade vid dörren och frågade, om vi kunde få låna hus. ”Halm har vid med oss att ligga på”. Då svarade mor, att vi fick bli där, alldenstund vi hade halm med oss. Sen bredde vi ut halmen över hela golvet i stöva. Vi barn sov i halmen flera nätter.

Julhalmen fick ligga till lillajula ibland, den 2 februari. På nyårsafton bredde man alltid på den, och då brukade man rista upp den gamle halmen och sopa ut det småa och häva på gödselstan.

Julgran fanns ingen på något ställe då. Jag tror inte jag såg någon julgran, förrän jag var tjugofem år. Då började de ha en liten gran, som stod på golvet. Karameller och äpplen och en hopar figurer och papper hade de i den. De tävlade om att ha grann julgran.

Julakrona av halmpipor med trådar igenom hade de. De var i två omlagor med stolpar emellan. Den var prydd med färgat papper. Den hängde ungefär mitt i stöva, inte över bordet, för det hade de alltid vid ett fönster. Det var att göra ny julakrona varje år. Det var mest töser, som gjorde den. Nej, gamla gummor kunde inte konsten, för de hade inte gjort sådana, när de var unga.

Juldan på morron var mor uppe och granskade askan efter julbrasan. Ingen annan fick röra i den, förrän mor granskat den. Ibland sa hon, att hon sett spår efter ett litet barn, så då skulle de födas ett barn i stugan under det nya året. – Hon visste ju med sig, när hon var med barn! Hon fick åtta.

Såg hon som klövar, skulle det födas en kalv, Nej, det har jag inte hört, att man skulle kunna avgöra, om någon skulle dö.

Julaftons kväll fick vi smör, bröd, ost, skalepotater, kött, korv, fläsk och ett par supar. Pojkar som inte var mer än sju år, kunde smaka på brännvinet. Tioårs pojkar kunde supa sej fulla på den tiden. Så gick drickastopet runt, så alla fick dricka ur det. -

Man skulle låta maten stå kvar på bordet över julnatten. Den skulle stå till tomten.

Och om någon dött under året, trodde de att han skulle komma och hälsa på i hemmet julnatten. Kanske flere av de döda från stället kunde komma.

Julkappar, det var sällan. Det var på en del ställen det kunde komma någon och kasta in ett paket genom dörren och springa sen.

Julgröten var av risgryn. Rim fanns många. ”Denne gröten är inte kokt i grytan utan i en stövel, den går an åt sådan pöbel”. Det var inte nödvändigt att rimma till gröten, men det var vanligt. I min barndom såg jag aldrig att de la en mandel i gröten, men i min ungdom (5112, s. 27-31).

Den ene vet litet mer än den andre eller beskriver samma företeelse något annorlunda. Karl Gustavsson, född 1862, berättade 1946:

Julneker satte de upp tre stycken på ett kors på en stor, lång stång mellan stugan och lagårn. Det var så på de flesta ställena. Nej, jag vet inte att det skulle inverka på skörden att man gav fåglarna julneker.

Vi hade en julakrona av halmpipor. Det var några papperskarameller i den. Den hängde över matbordet. Nej, det stod inget ljus under kronan. Men två stora ljus skulle stå på julbordet och brinna över de tre aftnarna. De var tjocka som min arm och stod i malmstakar.

Julgran förekom alls inte i min barndom, men de satte upp konterfej med ryttare och blåsare på. Sådana köptes av knallar, som gick. Många hade bara kalkade väggar på den tiden; de kalkades två eller tre gånger om året. Det kallades att limma väggera. Somliga satt rött och blått med en borste på det vita, så det blev som äpplekastat.

Dricka och sånt som blev över på julbordet tog de och gav hästarna.

Satt de alla vid bordet och en av dem inte hade någon skugga, skulle den dö det kommande året (5112, s.32,33).

De hade brått hem från kyrkan juldagen. Var det snö, skulle de köra på kapp eller rida. Den som kom först hem från kyrkan, skulle först få inbärgat sin gröda.

Juldagen skulle de inte få göra något, Och de fick inte gå till ett främrat ställe; då skulle de få korvspadet på sej (5112, s. 39. Aug. Andersson f. 1867).

Annandag jul - Stjärngossar gick här före min tid, berättade Karl Persson 1946.

Det var allmänt att de kom. Rida Staffan var slut, det med, innan jag föddes, men far hade sett dem många gånger, och många i hans ålder. Han var född 1824 och dog, när han var 79 år.

Persson var född 1864, Karl Gustafsson 1863. Den senare meddelade 1945: Stjärngossar har jag sett två gånger, men då var jag bara fyra eller fem år. De kom annandag

jul på morgonen. De började klockan 1-2 om natten och gick, tills det var ljust. Pappa hade varit stjärngosse i sin ungdom, men jag minns aldrig att han berättade om, vad de sjöng och talade. De var tio-tolv stycken utklädda. Det var de tre vise männen och judas. (Kan ej erinra sig, vilka de övriga var). I stjärnan var det ett högt ljus i mitten och två kortare på vardera sidan av detta. Det är säkert över 70 år sen de slutade gå med stjärnan här. De gick för att de skulle få brännvin och pengar (5016: 29).

Karl Gustavsson, född 1862, berättar: Ria Staffan gjorde de före min tid. Det var le då de gick mä stjärnan, och det var ur bruk då. Jo, jag såg dem en gång i Bytorp, då jag var ett par år gammal. De gick med julstjärna. De var 10-12 stycken, utklädda med vita rockar och toppmösser, som poliser har nu (!?). Judas hade änna som en korg på huvet och tog av den. Då låg en pung på huvet och den tog han och samlade pengar i. De sjöng redigt: ”Judas mä pongen, stig hastigt härfram”! De pengarna skulle tillfalla stjärnan, kyrkan och de fattige. De fick kaffehalvor. Några la sej i julhalmen och vilade och lekte en stund.

Måka gjorde de och en hoper spektakel. En gång hade de börjat i Kärra och tagit hönetuppen med sej. Sen hade de gjort likadant på alla ställena i Backa och Sandlid. Till slut släppte de allihopa, och det var bortemot ett tjog, till Päärs i Backa. De andra bönderna fick gå dit och känna igen sina tuppar (5131, s. 1,2)

Helmer Olsson antecknade 1933 efter Matilda Johansson i Mörtsjö os, född 1872: Annandag jul gick de till främmande ställen och mökade, och då det var gjort, skulle de in och ha mökebollen. Var de ovänner med någon, så gick de till honom och mökade fram all gödsel till huvudet på kreaturen. Samma morgon red de stefaneskee till nordrinnande vatten. Den morgonen skulle de äta särskild mat, ost och bröd och grisahuvud (3185, s. 37,38).

Nyår - Kom det en lång karl in först om nyår, blev det längre hör det året. Var han kort, blev linet kort.

Var det en, som nös nyårsdagen, så var det en annan i samma huset, som dog det året. Jag hörde att det var ena gammal, som nös när hon stod upp nyårsdan på morron, och någon av de yngre blev så arg för det (5113, s. 2).

Så berättade 1946 August Andersson, född i Kåhult 1867. Karl Gustafsson, född 1862, kompletterade med följande besked:

Om det kom en lång person först på det nya året, så skulle hörn bli lång, men var det en kort person, brydde de sej inte om att så något lin, för då blev det för kort.

Kom det ett fruntimmer in och satt och pratade mycket, sa de: ”I år får vi inte höra annat än prat och sladder”.

De ville inte betala ut några pengar på nyårsdagen (5113, s. 1).

Karl Persson slutligen meddelar: Det förekom aldrig att någon fordrade igen några pengar nyårsdagen. Gjorde någon det, fick han dem aldrig sen. Det var likadant, om någon krävde en annan på pengar en söndag eller helgdag.

När de fick se nyårsnyet, var det somliga – mest fruntimmer – som gick ut och hade en psalmbok och höll bak ryggen. Den psalmen som föll upp då, skulle de läsa, så fick de veta, om de skulle få glädje eller sorg det året (5131, s. 4).

Knut - Var det en lång person, som kom till en på Knut, så skulle man få lång hör (långt lin), men om det var en kort person den förste som kom, så var det inte lönt att så någon hör det året, för den blev för kort. De kallade den personen för Knut (k113, s. 3. Aug. Anderssson f. 1867).

Åkerbruket

Förmodligen fick folket i det skogrika Björketorp långt in på 1800-talet större delen av den råg, som ingick i deras bröd och gröt, från svedjor, och om svedjor läses i ett särskilt kapitel i denna bok. Här skall ges kännedom om, vilka sädesslag och grödor, som odlades på åkrarne. Bouppteckningarna anlitas som pålitligaste källan härför.

År 1765 fanns på den gård i Kåhult, som brukats av just avlidne Börje Börjesson 2 skäppor råg, en skäppa korn, $\frac{1}{4}$ skäppa havre och $\frac{1}{2}$ skäppa linfrö, allt avsett som utsäde. Oluf Ambiorsson i Skogsgårde, död i januari 1768, hade följande utsäde: 1 $\frac{1}{4}$ tunna råg värda 15 daler, 1 $\frac{3}{4}$ tunna korn 14 daler, 1 skäppa linfrö 3 daler.

Då hustrun Anna Persdotter i Sjönered avlidit i december 1800, uppgav hennes man följande kvantiteter utsäde: 6 skäppor råg 8 rd. 16 sk., 5 skp. Blandsäd 3 re, 6 skp korn 6 rd, 3 halvskp. Linfrö 1,24. Dessutom måste 1 tunna råg och en tunna havre undantagas som "kronospannemål" skatt in natura till staten.

Nämndemannen Carl Jonsson i Gunna, död i oktober 1812, hade följande utsädesspannmål: 5 skäppor råg 8 rd., 4 skp. Korn 6 rd, 3 $\frac{1}{2}$ skp. Linfrö 1,16 samt 6 skäppor potater 3 rd.

I Rävlanda Börjesgården uppgavs i dec. 1813 i bouppt. Efter Lars Andersson utsädet till 1 skäppa råg, två dito blandråg, två dito korn, 1 $\frac{1}{2}$ dito linfrö samt en tunna poteter.

Olof Svensson i Wäred Lillegården uppgav vid bouppt i mars 1817 följande utsäde: 6 skp råg 13 rd, 6 dito, korn 10,16, 3 $\frac{1}{2}$ dito linfrö 3 rd, 2 tunnor poteter 3 rd, 24 sk.

I jan. 1841 hade enligt bouppt efter avlidna hustrun Karin Pehrsson i Furuberg Lillegården följande avsatt som utsäde: En tunna rog 6,32, 1 $\frac{1}{2}$ dito blandrog 6 rd., en dito korn 4 rd, 8 kappar linfrö 2 rd, 4 tunnor potater 5 rd, 16 sk.

Sädesslaget vete tycks ej förekomma i någon bouppteckning före 1850. Bonden åt bröd av råg, korn och "blandsäd", vanligtvis lika delar korn och havre. Under 1700-talet användes mycket brödsäd till brännvinsbränning, men ett par årtionden in på 1800-talet övergick man allmänt till potatis som råvara för bränningen. Rätt mycket av kornskörden användes till framställning av öl och svagdricka.

Observeras bör att man överallt sått lin i ej ringa mängd. Tydligt var befolkningen självförsörjande ifråga om vävnader av linne och blågarn, och förmodligen såldes även linnevävnader härifrån till andra orter.

De redskap, med vilka jorden brukades, ävensom de fordon, man använde på gården, redovisas i bouppteckningarna. Så t.ex. fanns efter Bengt i Kåhult 1765: En ärjekrok med bill värt 12 öre, ett oxok med länk 1 daler 16 öre, en järnstång, en lövhack, 4 st gamla obrukeliga liar, en halvsleten dito, två st. gamla dito, 4 st gamla skärar, en utsleten spade, en gammal järnhacka, en hörrepa (1), en täljyx, en bohlyx(2), en handyx, 1/3 uti ett vattusågeblad med

annan sågerredskap 5 daler, En oxekärra 2 dal 16 öre, 1 hökärra 24 öre, en gammal vagn utan hjul, en gammal redesläde 8 öre.

Olof Svensson i Wärred Lillegården ägde 1817 7 gamla liar, 5 skäror, 4 ullsaxar, 4 gamla kardor, 4 gamla spinnrockar, en gammal väv, en skodd färdeskärra 4 rd 32 sk, en skodd oxesläde, en gammal släde, en krok med bill, en träharv, en hörrepa, tre klöftor m.m.

1. hörrepa = linrepa2. troligtvis samma som medyxa, således att hugga ur stockens undersida med när man timrade3. troligtvis breda trähjul, något i stil med timmerbjörn4. hö- eller riskärra. För oxar smalnade kärren där fram s. hängdes under oket.

Kyrkvärden Bengt Månsson i Björboås hade en beslagen hästkärra värd 6 rd, en dito 4 rd. 24 sk. en bultkärra(3), en sandkärra, en ärjkrok,, en järnharv, en träharv, en plog 4 rd, en skodd släde, en oxehofkärra(4). (jfr. håva) 1 rd. 24 sk, en dito mindre, en klövsadel, ett oxok med länk, en ridsadel med betsel,. Men detta var så sent som 1841.

Sandskokärra

Svedjebruk

Att man anlade svedjor i skogarna och besådde dem med råg var ytterst vanligt i denna trakt ännu långt in på 1800-talet. Liksom i Kinds härad förekom nog svedjebruk i Bollebygds härad i någon utsträckning ännu under 1900-talets tre första årtionden.

Till hösttinget i Bollebygd 1737 ingavs till följe av tingsrättens i maj samma år givna resolution den förteckning över de skogstrakter på Bollebygds härads allmanning, som utan skogsskada till svedjande för den fattige allmoge uti Bollebygds, Björketorps och Töllesjö socknar äro nödige. Förteckningen hade uppgjorts av kronoskogvaktaren Mårten Eckersten med nämndemännen Bengt Olufsson i Bråtared, Per Persson i Hunared, Nils Andersson i Kulla, Pehr Larsson i Bosgården och Eric Gunnarsson i Tårsta samt uppsyningsmännen Anders Gunnarsson i Hunared, Bryngel Bengtsson i Huhlgierde och Hans Håkansson i Gisslå.

Det heter vidare: Tingsrätten har övervägat denna förteckning och i anseende till socknemännernas i häradet trångmål samt behovet av ökad mulebete (för kreaturen) funnit sig kunna tillställa svedjande till en skäppas utsäde för varje helt hemman och i proportion därtill för de mindre hemmanstalen. Emellertid hade socknemännen att i ödmjukhet anhålla hos landshövdingen om lov till detta svedjande.

Samma år dömdes Lars Esbjörnsson i Stora Björboås för en olovligt huggen svedja att böta 10 daler samt för sex fällda timmerträn 3 daler. Jon Olofsson i Björshult bötdes 10 daler för en olovligt svedja, Olof Larsson i Röberg skulle betala 10 daler för ett olovligt svedjebygge men fick böterna förvandlade till 4 par spö, så ock Nils Månsson i Gräsryd. Men Assar Nilsson kunde ej anses sakna penningar till böternas betalning utan fick punga ut med 10 daler i kontanter. Avskedade soldaten Sven Brandt hade anlagt två svedjor utan lov och dömdes att böta 20 daler, vilka för medellöshets skull förvandlades till 4 par spö.

Till hösttinget 1747 ingav mantalskommissarien herr Peter Ekman på säteriet Apelnäs och samtliga hemmans åboerna i Buerås och Wäreds gårdar till tingsrätten en skrift, vari de androg, huruledes deras mulebete, [hästbete] som är bevuxet med små och till intet annat än svedjande tjänlig skog. Till bestyrkande härav ingav den av skogvaktaren Mårten Eckersten och nämndemannen Nils Andersson i Bråtered utgiven attest, som bestyrker att på slik mulebetet förkvävande små krakeskog därstädes nog tillgång finner. Och som tingsrätten prövade nödvändigheten av det åstundande svedjande till ett skäppeland för var och ett fjärdingsbruk, alltså varder detta däröver till behörigt tingsbevis lämnat. Sökandena ha att vända sig till landshövdingen om beviljning och föranstaltande av utsynning å skogen.

I oktober 1761 tilltalade hejderidaren [kontrollerade skogar] Birger Bergendal Per Larsson i Gingsered för det han uti förleden sommar igenom en tillåten svedjas brännande på häradets allmänning utkommit eld och därigenom förbränt krakeskog till 16 lass, varå laga straff och ersättning av rättegångskostnad påstås.

Svaranden berättar att han gravit [grävt] omkring svedjan och haft folk till hjälp vid dess brännande, men tvenne dagar därefter uppkom en häftig storm, som orsakade att elden uppblåstes, varigenom skogen itändes och de överklagade 16 lass krakeskog (ungskog) förbrändes.

Nämndemännen Anders Svensson i Furuberg och Nils Andersson i Bråtered intygade, att svaranden rödjat och gravit omkring svedjan.

Rätten betvivlade inte detta, men ”som han bort tillse svedjan och icke hastigt efter avbrännandet lämna den utan tillsyn, helst han kunnat föreställa sig någon vådelig händelse, fördenskull såvida skadan timat genom Per Larssons försummelse och efterlåtenhet, prövar tingsrätten skäligt sakfälla honom till 16 öre silvermynts böter för varje lass och betala värdet med 4 öre lasset.

År 1784 tilltalades Lars Börjesson i Hindås av kronoskogvaktaren Sven Wennerlund för det han huggit, bränt och begagnat en svedja på Björketorps sockens kronoskog, varandes svedjan i längden 90 alnar och i bredden 36 alnar.

Svaranden tillstår svedjandet men förklarar att det varit på hemmanet Hindås fätå, vilket han varit föranlåten verkställa till mulbetets förbättrande, helst fätåen var så med buskar bevuxen att kreaturen där knappast kunde framkomma, tillkännagivandes att han å platsen sått endast tvenne appar råg.

Kommenterad [HN1]:

Prygel, även kallat spöstraff eller att ”plikta med kroppen”, har förekommit i äldre svensk rätt. Den som utsattes för spöstraff fick ett stadgat antal par spö, med ris, mot bar hud. Det förekom även prygel vid en skampåle, inför allmänhetens åsyn. Spöstraffet avskaffades 1855, och inom fängelser 1938.^[2]

Rätten fann rättvist att med anledning av kungliga förklaringen över 1734 års skogsordning den 5 maj 1739 befria den anklagade från straff.

Svedjebruk förekom i Björketorps ännu i 1800-talets senare hälft. Så läses i domboken för vt 1854 att länsman Bruno på begäran av herr Leonard von Mentzer på Hellingsjö, Anders Olofsson i Furuberg, Anders Månsson i Willingsgårde, Lars Johansson i Eriksmyst samt några bönder i Apelgårde och Mossbacka i Härryda socken stämt Bengt Larsson och Magnus Persson i Furuberg Storegården samt Anders Nilsson i Sjönnared m.fl., ” såsom genom eftersatt tillsyn vid en av dem avbränd svedjefälla vållande till den skogseld, vilken utgått den 24 maj sistlidna år och i aska lagt kärandena tillhörig skog”. Dessa begärde nu skadestånd för sina förluster. Här om kan läsas utförligare i kapitlet om skogarna.

Humleodling

Ölet var ännu hela 1700-talet igenom svenskarnas främsta dryck och berusningsmedel. Det smaksattes med humle, som länge importerades från de länder, där det ännu med största fördel odlas, nämligen Bayern och Böhmen. Men på 1730-talet ansåg sig svenska regeringen böra försöka få fram inhemsk humleodling i hopp att kunna göra den dyrbara importen av humle överflödigt. Så finner man i 1734 års lag och byggningsbalken följande stadgande:

Alla hemman böra humlegård hava och lägga bonde goda rötter till fyrtio stänger vart år, till dess de bliva tuhundrade stänger vid helt hemman. Sker ej det, böte för vart år en daler. Länsman käre [anklagar] på hösteting till den som humlegård således ej lagt haver och uttaga böterna innan Thome dag (den 21 dec.). Försummar länsman detta, give han själv ut böterna.

Man må således ej undra över, att länsman Holmsten i Bollebyggs härad 1751 lät instämma följande personer för eftersatt humlegårdsplantering nämligen: Nämndemannen Olof Olafsson i Gislå, Lars Håkansson, Håkan Håkansson och änkan Karin Börjesdotter i samma by, Isak Bengtsson, Per Persson, Torsten och Jon Larssöner i Dalagården, Oluf Nilsson i Wellinggierde, Bengt Persson i Furuberg och Anders Svensson därstädes, Jöns, Erik och Anders därstädes Lillegården. Per Andersson i Sandlid, Emil Jönsson Wärred Övregården och Anders Torstensson därstädes, Assar Persson i Lillegården, Sven Olufsson i Fjällestorp m.fl.

De anklagade förmente, att de så mycket billigare måtte ifrån plikt bliva befriade som ingen lägenhet till humlegårdsplantering hos dem vid deras hemman gives, och som länsman detta bestridde, så utställes detta mål till undersökning därom, varefter käranden har att dem ånyo instämma.-

Vid ht. 1762 anklagade länsman Sven Holmsten Assar och Bengt Bengtssöner i Wellinggierde, Per Persson, Bengt Bengtsson, Bengt Torstensson och Jon Larsson i Dalagården, som vardera bebo och bruka $\frac{1}{4}$ dels hemman, för att de eftersatt och vid sina hemman icke anlagt humlegårdar, utan dem som förut varit inrättade, fördärvat och ödelagt samt ej vid makt hållit och förökt, så att ingen av svarandena nu skall hava humlegård och yrkar därför å dem laga straff och att dem pålägges skyndsamt inrätta humlegård.

De anklagade anföra att de vid sina gårdar haft humlegårdar, vilka varit lagda på obekväme ställen och uti svag jord, så att humlen uti godhet avtagit, det svarandena velat

avhjälpa och bättra samt humlegården utvidga och föröka, till vilken ände de på annat ställe å ägorna tillagat en plats och anlitat en, som utgivit sig förstå lägga humlerötter att från deras förra ställen taga rötter och sätta dem på den därtill uppbrukade platsen, det han fullgjorde, dock varit så oförfaren att rötterna blivit genom hans handläggande skadade, utdött och ingen frukt burit varefter och ehuru de sökt förskaffa sig andre humlerötter till nedläggande, hava svarandena allt hittills icke kunnat några erhålla men förbinda sig anskaffa och så snart möjligt är åter inrätta humlegård, varför om förskoning för böter anhålla.

Dom: De anklagade befrias från böter, dock förbehålles att ofördröjeligen förskaffa sig och inom ett års förlopp hava inrättat nya humlegårdar och rötter nedlagt vid ett dem vardera förelagt vite 5 daler smt.

Vid syn på Elmås i maj 1822 antecknades: Kål- och humlegård ävensom åkerjorden medgivas vara tillbörligen hävdade.

Jordbruk

I Björketorps socken fanns vid 1800-talets slut 2,300 tunnland åker, och jordbruket var väl befolkningens huvudnäring. Hela 1800-talet igenom odlades också en hel del råg och potatis på svedjor i skogarna. Svedjor förekom här till 1910, berättade 1968 Emil Börjesson. (Bodde på Hall – senare på Smedstorp, där han var ladugårdskarl – död 1908. Slutade sina dagar på ålderdomshemmet). Neråt Kåhultstrakten var småbruk och där gick de gamle och knalla med sånt där. Där de kalhuggit, brände de och odlade sveepotater. De la tre potater i en kupa och drog jorden över dem. Inga rader. Ingen gödsel mer än askan. Det blev så fin potatis, Gamla sena röda potater odlades i svedjor; de tålde inte mycket gödsel under torvorna. Fick de för stark gödsel, ruttnade de (6009, s. 25).

År 1946 berättade August Andersson på Hemmet, född 1867, om potatisodling: Petäter skulle en aldrig lägga några förrän i sjunde veckan. La de dem tillia (tidigt), blev de så hårda. Inte i åttonde veckan, de hinde växa ändå (räknades baklänges från midsommar).

Tyska röda petater odlade vi och sena röda, som var blekare. Så fanns det vita, långa fippapetater, litet krokiga; de var vinterpotatis. Sena röda och rosenpetater, vi la inga andra. Tidig potatis fanns inte i min ungdom.

De blå petäterna har de odlat här några år, men de tröttnade på dem. Man kunde inte se, om de var ruttna eller inte. Men på mossjorden blev de granna. Det kunde bli över 40 petäter under ett stånd. Högst två år skulle de odla petäter på samma åker. Vanligtvis hade de dem ett år på mossjorden och ett på torrjorden. Kålrötter kallade de ”pogga”. De odlade inte mycket sådana. Nöp av rota lite, när de satte planterna. Hade en pinne och stack hål i jorden och stack ner plantan.

Bondbönor odlade de inte mycket här.

Gödsel- rishackan gick varenda dag på vartenda ställe. De la hackat granris och mossor i stora komposter, trampade ihop det och körde hem det från skogen om vintern. Sen la de ny kompost, aldrig enbart av ris, utan det var ett lag ris och ett lag gödsel. Så öste de vatten över komposten, så brände den fortare.

Tre veckor körde vi ris om vintern. Ett par gamla gubbar stod vid hackemärra eller rismärra och hackade. Sen la vi en floka ris och en floka gödsel. Vi gärde kring den dyngestan sedan och lät ett par svin gå där och trampa och böka och pessa (5111, s. 32,33).

Vidare berättar Karl Persson: De hade humlegårdar överallt i min uppväxttid. Hur dålig torparen var, hade han humlegård. Humlen skall alltid stå nära husen, för han är mörkrädder. En gödslade inte något vidare mer än med ett lag fururis. Nåla (barren) av fururis var det bästa. Smalariset, som fåren hade ätit lövet av, la de ock i humlegården. En del gödslade med kreatursgödsel.

Humlestänger började bli lite (d.v.s. ont om). Det var mest fina stakar av fur, som de tog i mösalaggar invid ett berg. De var veka och ruttnade snart. Då fick de skifta och sätta i nya. När de fått risat om våren, satte de riktiga rader, en fot mellan varje stake. De skar av revorna efter marken. Inget säde växte så fort som humlen. En reva växte på flere stänger. Martadagen (den 27 juli) blommar humlen. Regnar det då, blir det dålig humle. Sen växte koppera (fröhusen) fort. De hade en krokete skära eller en rissax att reva ner humlen med. Stack in udden och ryckte till undan för undan ett stycke över marken.

Söthumle hade de i stora humlegårdar förr. De koppera växte mycke fortare och blev tre gånger större än de andre. De sålde mycke humle härifrån förr. När de plockade av humlen i början av augusti, tuta de ihop en liten vandel och gav fåren att äta upp (på revera) (5133, s. 5,6).

Om humleodling berättade även Sofia Mellgren från Hindås, född 1866: Nästingen (nästan) alla bönder hade humlegård, när jag var ung. Bönderna i Röberg hade mer humle, än de behövde, så de sålde i stan. I mitt hem i Hindås hade vi inte mer än 30 stänger. Vi använde somt, när vi bryggade till jul, men några skålpund humlakopper kunde vi alltid sälja till bekanta i vårt grannskap.

Humlen skulle gödslas bra. Vi tog **jönn** (gödsel) under kreaturen i kättar och la i humlegården. Nej, inte smalariset. Det brände vi upp i store spisen, tog in en börda och bröt sönder riset och hade till att koka med och allt möjligt. Vi (Sofia och hennes man) hade ingen humle, men i gårdstöva i Getarad. Där var fyra ställen, men bara Svenning Svensson hade humlegård. Han gödde den med fårgödsel och smalaris ock stickebacke. Aller bröte fick en häva i humlagårn. Han (humlen) växte på stängerna och ringla sej upp. Svenning odlade bara till husbehov, då han skulle brygga till jul (6056. s. 33,34).

De gamla träpinnaharvarna minns jag. Jag kan anta att det var tio, tolv, högst femton pinnar i en sådan harv. De hade en häst att köra den med. De brytharva och slättharva. Emil Börjesson, född 1874, berättar om gamla jordbruksredskap.

Krokpinnaharven var bra att dra upp kveke med; pinnarna var av järn. I Gingsered såg jag en järnpinneharv; pinnarna satt i en ram av ekevirke. Det var trettitvå pinnar i den. Harven bestod av tre trån med pinnar i och ett trä vid var sida och en gammal hjulskena hade den som förstärkning. De fick vara två personer, då de brukade jorden med en sådan harv, en till att köra och en till att lätta (lyfta).

Senare kopplade de ihop två harvar. Bönder och gårdsmeder gjorde harvar. Harvar med raka pinnar att harva ner säden med, hade de, och med krokiga pinnar för ogräs.

Liar köptes mest från Kind. Kindboliarna var de bästa. Och från Lindome kom också många bra liar (6009, s. 24).

Vårarbete - Helmer Olsson upptecknade 1933 efter Emil Johansson i Vika följande: De sågo efter hur långa bene på mulloxen (ollonborrens larv) voro. Voro de främsta benen längst, så blev det först sådda bäst. Vårråg och havre såddes i nionde veckan och aldrig senare än i sjunde (3185, s. 43).

Vårrågen såddes Ture och Tyko (28 och 29 april). Linet skulle sås Urbanus (den 25 maj). När braxen leker och enen ryker då ska lin och hampa sås. Kornet såddes i femte veckan (3185, s. 44, Karl Henriksson, f. 1851). Då linet såtts och åkern bultats till, så skulle de springa därifrån det värsta de orkade. Då skulle de lätt få ur skära, då linet bereddes.

Om någon vid sådden ej sådde fjärjen (fjärjen var bredden på det man sådde för hand), d.v.s. raden, ut, så dog han och fick aldrig så mer. Kornet skall sås, då eka löcker (döljer) duvan. Det skulle sås tunt, tre korn i ett kofjät.

När isen på Mörtsjön går mot norra sidan på våren, blir det ett bra år.

Fru Johansson i Bråta red, född 1851, berättar för H.O: "Bädda väl under mej, jag brer på mej själv", säger rågen. Linet skulle sås Erik.

Det fanns folk, som hittade på något med halvskäppan, då de sådde. De vände skäppan upp och ner och lade korn på botten, så hystade de till med skäppan, så kornen for upp i luften. Då blev det bra säd (3185, s. 20).

Linet ska sås, när häggen blommar, sa Anders Johansson, född 1856. För C.M.B. berättade år 1946 Karl Persson på Hemmet. Då de började så, skulle de äta julakaka, som de hade gömt sedan julen. Då skulle den brytas och ätas på åkern. Den fick bara folket, inte dragarna. Den hade legat i säabingen, men den var hård. De doppade den i kaffe. Det var hårsällebrö, gyllat mä sirap. Vörtebrö var den också ofta av.

Har inte hört att en bit av julakakan skulle ligga i såkorgen. De hade en såhalvskäppa, för det mesta rund. De kunde inte så med mer än en hand, när de hade en sådan. Det blev senare att de gjorde en urtagning för magen.

De skulle vänta att börja så, tills blåärlan var kommen.

De ville lämna något i gödselstan, några grepar i ett hörne, som de inte tog. Den lille högen skulle dra mer gödsel till sej. Det var likadant med pengar. Förrän pengapungen skulle bli tom, lånte de några öre (5130, s. 37).

Trettonde veckan gick in den 6 april, Wilhelm. Sedan räknade de t.o.m. den sjätte veckan. Potatis satte di i nionde och sjunde veckan men inte i åttonde, för då blev det inte annat än ogräs; den kallades lortvecka. Det var en som la potäter, när det inga vecka var – han la dem i midsommarveckan. De blev för blöta (5113, s. 28 K.G:n f. 1802).

Slåttern - Gräset skulle vara fullvuxet och moget, när man började slå det. "Slåttern skulle börja på Joel, den 13 juli", sa Anders Johansson, f. 1856 (H.O.1933).

De skulle alltid stryka lien, innan de slutade arbetet. Aldrig släppa lien ostruken ur ängen o.s.v. Om det hände sig, att de kastade ett verktyg vårdslöst, t.ex. en riva (räfsa) med tinnarna upp, så var det ett tecken på att de var lättfärdiga (3185, s.18).

Karl Persson berättade 1946: Slätterhjälp. De hade budat ihop folk att komma en viss dag, tio eller tolv man till att slå och hälften så många till att vara räfseser (refserser är kvinnor som räfsade efter). Vi åt middag hemma, innan vi gick dit, så vi började aldrig slå

förrän mellan 12 och 1 på dagen. Sedan kom de till oss med kaffe både klockan 3 och klockan 5. Då fick vi dopp också och supar däremellan. Så blev det kvällsmat. Det var viter gröt, bröd, ost och smör, långfisk och potäter och brännvin. Vi fick inga pengar. Många gjorde det bara för att det var roligt. Vi fick stanna kvar och dansa halva natten efter.

På den tiden tog det fjorton dar, tre veckor, innan de fått hackat över sina marker. Det blev mycket hackgräs kring stenarna.

Karl Gustavsson, f. 1862 säger: Om man råkade lämna några strån på rot i en slåttermark, sa de till en: "Du lämnar för mycket till Hjalma". Eller man sa själv: "De får Hjalma ha". Hjalma var ett vanligt namn på kor förr. Så snart en ko var vit i huvet, kallade de henne Hjalma.

Fruentimmer ville aldrig lägga en riva ifrån sig med pinnarna upp, för då skulle de få ligga på ryggen. När de stäckte, fick de inte ta hö på rivan och kasta upp på stacken, för då skulle det komma regn och driva in i hålen efter pinnarna (5016, s. 23,24).

Karl Persson: De har inte med avsikt lämnat någon nek eller några strån, men blev det några strån stående kvar, sa de: "Där står lite te Hjalma. De kan gärna stå" (5111, s.34).

När hökärren kommer i gång, så börjar havren att växa (Emil i Vika. H.O. 1933).

Skörden - Om sista neken blev liten, så föddes ett barn innan nästa år. Man skulle akta sej, så man inte skar sej på lien, för då skämde man skördegröten. Då de hade slagit ett åkerstycke, skulle de alltid "vila åker". (H.O. 1933 efter Emil i Vika f. 1865).

Av dessa yttranden att döma, var barnen ej välkomna före. Men man får väl antaga, att det här talas om unga, ogifta "upptageser".

Anders fortsätter: Då säden skulle läggas i ladan, frågade käringen: "Va ska musa ha"? "Bajn och stajn och bunerot", svarade gubben. Detta upprepades tre gånger (3185, s. 19).

Karl Persson sa 1946: När de började köra in säd, la de en sten, ett ben och en bunarot (=gråbo, gråbynke, Artemisia vulgaris) under de första nekerna och sa till råttorna att de skulle äta sten och ben och bunarot. Det har förekommit här. Loakatten har jag inte hört talas om och inte gullkråka men nekakråkor (5111, s. 34).

Karl Persson fortsätter: Järnnätterna kom ibland, när rågen skulle gå i blom. En del repade en hoper ljunng och la vid sidorna av åkern och brände. En del tog ett rep och drog över åkern och drog av all immen. Så gjorde jag och min käring. Det var strax innan solen gick upp. Vi blev så genomvåta av dagg s'att. Hade vi inte gjort det, så hade vi ingen råg fått.

Inte annat än gamla gummor tog av säden med skära, när jag växte upp. Tre handsmål blev en nek. Med lie tog man säden lika nära jorden (5111, s. 35).

Tröskning - Spannröskning. Många gamla gubbar, som inte dugde mycket till, tröskade inte mer än två eller tre halvskäppor på dagen. Vinterdagen är ju inte lång. De tröskade för det mesta två.

Det var mest i november och december. De fick var elfte skäppa; den som ägde spannemålen skulle ha tio, sen fick tröskarna den elfte skäppan.

Spanntröskarna hade med sej kost i ett knyte. De tog en rast mitt på dagen, sen gick de hem i mörkningen. Tröska fyra gjorde bönderna. Bonden hade ett par drängar och sen lejde han den fjärde. Då började de vid tretiden på morron och höll på hele dan (5016, s. 25).

Den som slog sista slaget kallades loluns (Karl P:n, 5111 s. 34).

Den som slog sista slaget vid tröskningen blev loluns. Logen skulle aldrig stå tom under tröskningen, de lade alltid på en ny pålägg, om de gick in (Emil i Vika 1933. H.O.).

Nödår - 1868 var ju ett nödår. Då var jag bara fyra år, berättade Karl Persson 1946.

På våren snöade och regnade det. De som inte harvat ner sin säd, fick bulta ner den. På sommaren blev det så torrt, så de kunde köra över de värsta dymossarna med kärra. Det växte dåligt och blev lite. De som hade halmtak på lagårdarna, rev ner dem och sålte, så stackarna fick lite att ge sina kreatur, och de fick så väldigt betalt för halmen. Bönderna skrapade pengar från de fattige. Potatisen växte bättre 1868 än säden. De var bättre gödslade, så de stod bättre emot.

Syregräs tog folk vara på och blandade i mjöl, och bark av fur och gran mol de och blandade i mjölet (5109, s. 17).

Om livet i byarna

De flesta invånarna i Björketorps socken bodde i det längsta i tätt byggda klungbyar och förde sina kreatur i bete i samfälta beten, där dock den ene inte fick skaffa sig större fördelar, än honom med rätta tillkom, det blev inte sällan stridigheter grannar emellan.

Till ht. 1740 hade bonden Assar Nilsson Gräsryd instämt sin svåger Lars Larsson för att denne slagit Assars hustru Elin Andersdotter, som är Lars Larsson syster, då hon om fredag åtta dagar sedan vaktade sitt fä i deras samfälte skog.

Häremot hade Lars återstämt Assars hustru för att hon slagit honom och var å hans sida instämt som vittne klockaren Wilhelm Jonsson i Lönekulla.

Elin berättar saken således, att då hennes barn vaktade boskapen på samfälte ängen, så har brodern Lars kommit med en oxepisk och drivit fäet ut, varvid då hennes barn ropat till henne, har hon gått till Lars och sagt att han skulle icke köra bort fäet, det vore deras samfälte äng, men Lars har svarat, att icke ett kreatur skulle gå där samt däruppå slagit henne med piskan och dragit henne i håret, så hon haft både blånad och blodvite, och hava nämndemannen Bengt Olofsson i Bråta red och Wilhelm Jonsson i Lönekulla sett hennes åkommor. Lars nekar att hava slagit Elin.

Elin frågas, om hon har några vittnen över det att Lars slagit henne. Hon svarar: ”Där äro gårdfolken, som väl sågo detta, men de äro allesamman i släkt och svågerskap med bägge parterna, så de icke kunna vittna.”

Frågades om på någondera sidan är jäv emot nämndemannen Bengt Olofsson och klockaren Wilhelm Jonsson? Svarades nej. Varuppå de underrättades om edens vikt, densamma anlade och därefter vittnade.

Bengt Olofsson, 65 år gammal, att om lördagsaftonen då han satt och åt har Elins man Assar Nilsson kommit och bett honom, att han skulle fara till Gräsryd och syna hans hustru, som straxt före vore illa slagen av Lars Larsson, men som det var sent, så har han lovat

komma dit i dagningen, det han ock gjorde, samt skickade bud efter klockaren, som ock kom dit. Vittnet har då sett att Elin hade ett köttssår på högra sidan uppe i huvudet samt var bloden runnen långt neder åt kläderna men då stillnad. På högra armen ifrån axeln till armbågen hade Elin tre blånader som syntes liksom nypne med fingrar, och på ena benet tvenne slag som syntes efter en piskesnärt, samt har Elin sagt att Lars Larsson slagit henne detta och ävenväl dragit hår av henne, men vittnet har icke sett denna medfart, utan då han med det andra vittnet gick ut och skulle se på platsen, varest slagsmålet var skett, så låg där en hårtaf av Elins hår, som var vått, den vittnet då har upptagit men har den icke nu hos sig.

Hustru Elin berättar härvid, att slagen voro på vänstra benet.

Andra vittnet Wilhelm Jonsson, 56 år gl., vittnar allt som förra vittnet. Lars Larsson nekar att hava slagit Elin i huvudet men tillstår att han tagit i henne, men kan icke veta, om hon därutav fått blånader, utan har det skett på det hon ej skulle riva ned gapet, berättandes därjämte att innan detta skedde, så har Elin kommit ifrån sin loge och haft präglen i handen samt har hon slagit honom både i huvudet och över axlarna och har han låtit syna sig av nämndemannen Bengt Olufsson och klockaren, vilka uppå den förr avlagde eden gjorde härom en sådan berättelse, att de hava synt Lars och har han uppe i huvudet haft sår och blemmor samt syntes litet blod i det ena såret och hade Lars likaledes en liten reva på högra skuldran som rivet med en nagel, men att detta varit slaget av Elin kan vittnet ej säga. Utslag: Huruval Lars Larsson förnekat att hava slagit sin syster Elin Larsdotter det överklagade sår i huvudet, så har han dock tillstått att hava tagit i och kramat henne utan att kunna veta, om hon därutav skolat fått någon åkomma, och som Lars således tillstått sitt handavärk men icke kunnat leda såret eller blånaderna ifrån sig, och hustru Elin är vid besiktning befunnen att hava haft ett sår och fem blånader samt att en hårt av varit henne avdragen, vilken blivit på marken igenfunnen på det ställe, därest Lars haft fatt på henne, ty till följe av 35 kap. 2,3,4 och 5 §§ Mgb. Pliktar Lars Larsson för det mindre såret och de Elin tillfogade fem blånaderna 2 daler för vardera och för hårdraget 6 daler. Elin frias från tilltal att ha slagit Lars. Lars betalar rättegångskostnaderna med 1 dal. 16 öre.

Enligt domboken för ht. 1754 instämde Assar Hansson i Sandlid Bengt Larsson, Per Andersson och Torsten Gustafsson därstädes för att de tagit hans häst utur hans hage och släppt honom på skogen samt sedermera därför hos honom gjort utpantning av en skjorteväv.-

De anklagade anförde att som käranden tjudrat sin häst uti ett av honom ingärdat ängestycke samt för denna åtgärd hos käranden gjort utpantning till följe av en dem emellan upprättad byordning av den 21 sistlidne februari och dess 9:de punkt, vilken byordning ingavs och upplästes. Alltså förmente de ifrån kärandens tilltal härutinnan bliva befriade. Käranden anförde att denna nu av svarandena företedde byordning ännu icke blivit av häradsrätten gillad och fastställd, varföre han ock förmente att densamma emot honom härutinnan så mycket mindre kan gälla som lagen, varutinnan han tjudrat sin häst, är honom enskilt tillhörig.

Utslag: Emedan Kongl. Majts allernådigaste resolution på allmogens besvär av den 1 sept 1741 och dess 13 § förmår, att när byordningar av vederbörande domare blivit stadfästade, de skola för lag i byarna vara gällande och denna nu av svaranderna Bengt Larsson, Per Andersson och Torsten Gustafsson i Sandlid företedde byordning icke förr för tingsrätten blivit uppläst, mindre fastställd och gillad, i anseende vartill hon ej eller för lag i byaskrå kunnat gälla, fördenskull kan T.R. icke finna det svarandena varit befogade käranden

Assar Hanssons därstädes häst utdriva ifrån det ställe, varest han stått tjudrad, och än mindre i anledning av samma byordning att förföra någon utpantning hos honom göra, varför skäligt prövas det båda svaranderna den utmätta skjorteväv för kåranden honom tillbörligen återställa.

I en följande punkt meddelas, att rätten prövat skäligt gilla den omnämnda byordningen, ”men som icke allt, vilket till denna ort kan vara tillämpligt, blivit därutinnan i akt taget och slutmeningen av samma projekt likväl förmås, att intet därav uteslutas bör, som till byens förmån tjäna kan, ty finner tingsrätten rättvist, det böra byamännen i stöd härav denna deras byordning och uppsatte punkter vid förelagt 5 dal smts vite därmed föröka, och samma till stadfästande vid näst instundande lagtima vinterting ingiva.”

I domboken för ht 1754 läses: År 1754 den 12 febr. infunno sig undertecknade uti Hall att författa en byordning emellan hemmanen Hall, Backa, Sandlid, Furuberg, Skjönared, Welingsgjerde, Dalagården, Gisslå och Hällingsjö, vilka hemman äro så nära med varrt annat belägne, att de äga gemensam betesmark, skog och vägar, men som desse hemman ifrån ena ändan av byelaget till den andra äro så långt avlägsne, att en ensam byfogde eller ålderman ville falla alltför besvärligt rätta allt, vad som emot byordningen kunde förelöpa, så komma grannarna överens att utvälja tvenne byfogdar, den ene boende utanföre Skjönered och den andre på övre sidan, och bliva fördenskull efter omröstande Bengt Bengtsson i Welingsgjerde och Bengt Larsson i Sandlid därtill utsedde.

1:a Åldermannen äger makt enär han antingen själv prövar nödigt eller varder av någon annan därom tillsagd och påmint att sammankalla grannarna till att med varandra gemensamt överlägga om det arbete, de då vilja företaga eller vad det är som till hemmanens bättre bruk, hävdande och förmån lända kan. Detta sammankallande sker genom en budkafle, varpå åldermannens namn står skrivet, som skickas och fortskaffas man ifrån man samt avleverera den sista i ordningen budkafeln åter till åldermannen. Försummar någon detta eller därvid visar motvilja, plikte förste gången 8 öre och andra gången 16 öre smt. Skulle någon av byemännen vid sammankomsten överfalla åldermannen eller någon annan av grannarna med oanständiga ord eller utbrista i svordom, böte 1 daler smt.

2:o Gärdesgårdssyn hålles höst och vår av samtelige grannarne, om det som då ogilt finnes, skall sedan sättas i fullkomligt stånd inom en viss förelagd tid, eller plikte den som försummar sätta sin gärdesgård i stånd 1 öre för varje famn och gälde dess utan dubbelt skadan åter, som därav timat.

Ur 1754 års dombok för ht. anföres vidare: Ehuru väl svaranderna Jöns Larsson och Andor Andersson samt änkan hustru Gundla Hansdotter i Börjesgården Råflanda och Nils Larsson i Wästergården därstädes jämte Hans Andersson i Berg, som av kaptensänkan välborna fru Anna Maria Renstierna blivit instämde för det de såsom jordägare av Börjesgården skola vilja tillägna sig mera mark och jord uti en beteshage därstädes, än dem efter oförmedlade hemmantalet skall tillkomma, hennes tillhöriga frälsehemman Östregården i Rävlanda till maka, förment att de därutinnan borde bibehållas vid sin urgamla rättighet, så att de uti berörde beteshage få inslipa lika så många kreatur som åboerna på Östregården, dock som det intet kunnat bestridas, att denna omtvistade hage av åboerna å bägge sidor samfält nyttjas och lagen uti jordabalkens 15 kap. och dess 2 § tydeligen förmår, att urminnes hävd ej gäller i en by och tegeskifte eller i dess åker, äng, skog, sjö och mark, skift eller oskift, tillfölje varav svarandernas föreburna urminnes hävd uti denna omtvistade beteshage

icke kan gälla, och kåranden fru Renstierna igenom obehörigt jordeboksutdrag bevist, att frälsehemmanet Östergården Rävlanda innan det blivit förmedlat stått för helt, men Börjesgården därstädes allenast för ett halvt, fördenskull i förmågo av Kungl. Majts allernådigaste förordning angående förmedlade hemmans lott vid skogs och marks delning av den 13 juli 1742, prövar TR skäligt, det böra åboerna på frälsehemmanet Rävlanda i jämförelse med hemmanens oförmedlade hamntal uti denna omtvistade beteshage hädanefter inlägga dubbelt så många kreatur som svaranderna för sitt hemman Börjesgården.

Anna Maria Renstierna var född 1687, gift 1713 med kaptenen Isak Gabriel Silfverhielm, som avled 1744. Hon dog på Bolbynäs i Bosebo sn., Jönköpings län, 1773.

Vid hösttinget 1769 tilltalade Thore Andersson i Buarås hustru Kirstin Jönsdotter för det hon nederrivit tvenne stöttor, som kåranden upprättat emellan sin stuva och kök, varemot Kirstin Jönsdotters man Anders Isaksson återstämt Thore för det han igenstängt den nya och igenbyggt den gamla vattuvägen samt uppbyggt sin framkammare intill Anders Isakssons förstuva.

Thore Andersson ingav skrifteligen sitt påstående, varutinnan han anförer att det vatten, som kom såväl ifrån gården som Anders Isaksson hus, alltid flödade på Thores svillar och tomtning under husen. Till förekommande av en sådan olägenhet har han flyttat köket intill Anders Isaksson och fyllt med sand och grus till att hindra vattnets flödande och på det svin och andra kreatur ej måtte göra skada på fyllningen och orena invid dörrarna, uppsatte han ett brädeskrank emellan sitt kök och stuvuknuten, vilket hustru Kirstin våldsammelig nedrivit under föregivande att de borde äga en fri och obehindrad vattuväg. För ett så olaga tillgrepp påstås plikt efter lag, brädeskrankets upprättande i sitt förra stånd jämte ersättning för rättegångs och syningskostnader.

Kirstin Jönsdotter jämte dess man Anders Isaksson anförde häremot att högsta nöden drivit dem att nederriva stöttorna, emedan det var henne omöjligt med vattuspänner gå däröver, och därom tillsade de sin gårdbo med begäran han ville sådant rätta, men han fant sig ej att villfara deras begäran, anhållandes nu uti återställningsmålet att de måtte få behålla den nya vattuvägen och han flytta sin framkammare.

Till mera upplysning påstods å bägge sidor att vittnen måtte avhöras. Hans Persson berättade, att såväl Anders Isaksson som Thore Andersson byggt sina hus längre upp emot berget söderut, varigenom vägen är hindrad vid berget, och neder uti gården kan Anders ej komma efter vatten med mindre han måste gå genom Thore Anderssons förstuga.

Börje Bengtsson i Buarås vittnade lika med förra vittnet dock med det tillägget, att såvida en grind upprättades emellan Thores framkammare och Anders kök, bleve vattuvägen bekvämlig för Anders.

Utslag: Sedan parterna ej kunnat bringas till förening och häradsrätten ej vunnit den upplysning om stridigheternas rätta beskaffenhet, som nödig tarvas, utan måste skåda belägenheterna på stället, prövar HR skäligt döma till huvudsyn, då å stället skall dömas såväl över våldsverkan som den stridiga vattuvägen.

Till sommaringet 1776 hade kronorättaren Anders Arvidsson i Gräsryd inkallat Anders Larsson därstädes för det han skolat medelst upprättad gärdesgård omkring sin änghage intagit något av kårandens äng. Svaranden säger, att han riktigt följde den gamla skillnaden, varför kåranden begär få sina inkallade vittnen Lars Larsson i Gräsryd, Carl Håkansson på Blomsholm och Hans Andersson i Gunnared avhörda.-

Svaranden intalar, att om skiljomärket eller stenar flyttats, har kändanden sådant själv gjort för att komma Anders Larsson på förtret, helst han hotat svaranden härmed för det dess hustru här vid domstolen vittnat om kändandens ogudaktiga leverne, därför han för några år sedan varit lagförd, och åtager sig med vittnen bevisa att Anders Arvidsson hotat honom förfölja så länge han lever, att således denna rättegång av sådan anledning synes vara börjad och fullföljd.

Rätten beslöt att syn på platsen skulle företagas och saken därefter avdömas.

Anders Larsson i Gräsryd var till samma ting instämd av lantjägmästaren Bergendahl för att han utan tillstånd på allmänningen inhägnat uti längden till 44 alnar samt till bredden 20 alnar, varför plikt påstås. Svaranden erkände tillmålet men förklarade, att han gjort denna plats nyttig genom att han därstädes lagt humlerötter.

Rätten dömde Anders Larsson för att han utan laga tillstånd på allmänningen inhägnat en plats att böta 5 daler och att genast utlagga intäkter till allmänningen.

Hans Jonsson i Rävlanda påstod 1782 laga ansvar av Bengt Jonsson därstädes för att han släppt sina får på parernas samfälta gärde, sedan grannarna kört sina får på tåen (utmarken). Hans berättade, att sedan Bengt sistlidne Christi Himmelfärdsdag den 9 maj tillsagt grannarna att freda gärdet och släppa sina kreatur på tåen, hava de sådant fullgjort, men svaranden har själv det uraktlåtit och i stället den 10 och 11 maj insläppt sina sju får i samfälta gärdet, varför laga plikt yrkas, ingivande därjämte denna rätts utslag av den 10 martii 1772, varigenom vid 1 rd. 32 sk. plikt vordet förbudit parterna och de övriga byemännen i Rävlanda att insläppa sina kreatur i samfälta gärdet, innan grannarna om tiden därtill överenskommit, vilken förbudsdom blivit uppläst i Björketorps kyrka den 22 febr 1772 och 26 sistlidne maii.-

Lars Larsson i Gräsryd ingav till st. 1787 en skrift, vari han androg, att hans gårdbönder på en honom tillhörig åker belägen nära intill hans hemman framläpper både svin, höns och får, vilka göra mycken skada, varför han anhåller att ingen av gårdbönderna vid vite hädanefter må tillåtas hava sina höns eller svinkreatur ute på marken hemma vid gården från den 25 april och till dess säden bliver inbärgad samt att de åläggas insläppa sina får, så snart de om aftonen hemkomma.

Utslag: Grannar och gårdbor måste höras härom.

Då målet ett par dagar senare återupptogs, infunno sig flera grannar i Gräsryd, vilka icke bestrida förbudet men påstå däremot, att sökanden genom att han tjuddrar andra slags kreatur om sommaren i gärdet förorsakar ohägn och medtager bete för de övrigas kreatur, i anseende vartill de begära att T.R. ville vid lika vite förbjuda tjuddring av kreatur och kreaturs insläppande uti gärdet under berörda tid, intill dess de kunna träffa en särskild förening och byordning till rättelse härutinnan-. Vilket bifölls.

Samtidigt hade Lars Larsson i Gräsryd låtit inkalla Anders Arvidsson därstädes påståendes ej mindre plikt å honom för att han låtit sina gårdsgårdar förfalla att ersättning för därigenom timad åkerskada. Lars anförde, att Anders håller sin gårdsgård i oförsvarligt stånd så att hans svin i höst inkommit i Lars åkergräde och där gjort honom skada till en halv tunna säd.

Anders nekar att svinen inkommit genom hans gårdsgård och säger att Lars gårdsgård är förfallen, så att kreaturen troligast därigenom ingått i gärdet.

Vittnet Torkel Andersson i Björboås berättade, att sedan säden i år var uppriad, såg vittnet tvenne svin på kärandens åker, vilka tillhörde Anders, och stodo de på bakbenen samt åto av rien.

Att ria säd är ett sätt att torka säden. Man spettar då ett hål i marken och sätter ner en stake stadigt där. Sedan ställer man 4-5 neker (kärvar) runt staken och binder fast dem med band som man tillverkar av säden. Därefter trär man på neker till stakens topp. Rien får stå en tid tills nekerna, med hjälp av sol och vind, torkat.

Vittnet körde bort dem, men då han senare återkom, voro samma svin inne, som då nedrivit fem eller sex riar, vilka voro dels avätne, dels nedtrampade, och kan vittnet anse skadan till tre travar.

Isak Andersson i Röberg anförde, att den del av utgärdesgården, som tillhör Anders Arvidsson, är till vid pass femton famnar alldeles nedfallen.

Anders Ståhlberg vittnade, att utgärdesgården omkring Gräsrydsboernas ägor är till det mesta förfallen samt att grannarna fått iståndsätta den, som tillhör svaranden, om de velat hava fred på sina ägor.

Utslag: Anders Arvidsson, övertygad att hava bristfällig gärdesgård till femton famnar, sakfälles enligt 27 kap. 48 § BB. till 2 sk. 6 rst och ålägges vid 5 dalers vite att inom den 1 nästkommande maj hava i svars gilt stånd försatt gärdesgården. Men då det ej intygats att svinen inkommit genom Anders felaktiga gärdesgård, då åtskillig hägnad, som ej tillhör svaranden, är förfallen, så blir han därifrån frikänd.

Ur domboken från ht. 1806 hämtas: Uti instämde saken emellan soldathustrun Britta Larsdotter vid Hindås samt Börje Johansson och Petter Larsson i Hindås svarander angående den förstnämndas påstående om ersättning av de senare för det deras kreatur gjort skada i kärandens åker och äng, varmedelst hon kommit i mistning av $\frac{1}{4}$ dels tunna korn och tvenne famnar eller efter ortens allmoges talesätt stäcke fång hö, infunno sig parterna personligen, då svaranderna medgåvo att deras kreatur väl förövat den åtalade åverkan men intalade därjämte att sådant gärna icke kunnat skett, såvida en till grannars gärdesgårdar varit fredsgilde, anhållandes av sådan anledning om råderum till annat ting för att i sammanhang med förevarande fråga få inkalla den eller de, som genom underlåten hägnadsskyldighet vållat kärandens överklagade lidande.-

Nämndemannen Carl Jonsson Gunna, vilken på begäran besiktigat den förlust, kden fått vidkännas, vitsordade på förut avlagd ed den därom gjorde uppgift.

Utslag: Alldenstund svarandena själva medgivit, att deras kreatur verkligen gjort skada i kärandens åker och äng-, fördenskull och i förmågo av 4 cap. 1§ B.B. prövar H.R rättvist förbinda sdna att gemensamt antingen in natura eller efter i orten gångbart pris med penningar ersätta kdens ovanberörde förlust samt dessutom gälda hennes kostnad i målet med 1 rd. 24 dk. bco.

Till ht 1806 hade Wilhelm Månsson i Röberg låtit kalla:

1:o. Måns Olofsson, Johannes Olofsson och Hans Bengtsson därstädes att ansvara för att de skola insläppt flere kreatur i parternas samfälte beteshage, än de med avseende å deras hemmanslotter ägt rättighet till och i det stället utkört kdens, ehuru desse icke varit flere än de

övrige grannarne där betat, ävensom böta för att de med oqvädensord samt eder och svordomar Wilhelm Månsson bemött.

2:o Johannes Olofsson och Hans Bengtsson särskilt att böta för det de skola hindra kden att insläppa sine kreatur i parternas samfalte beteshage Kåhlåhs kallad, där kden äger 4 eller 5 stackar vallhö och således till bete är berättigad.

3:o Samme Johannes Olofsson för det han skall borttagit stockar å vilka sequester (kvarstad) varit lagd, förövat skogsåverkan och kåranden tillika enskilt okvädat, varemot denne sistnämnde låtit genstämma Wilhelm Månsson.

1:o för det han hållit auction på svdens egendom utan att sådant genom lysning tillkännagiva, ävensom att böta för det en sådan förrättning gått i fullbordan å en helig dag.

2:o för det han huggit och kört stockar, innan de blivit stämplade och

3:o för det han lämnat hammaren efter sig i skogen och gått därifrån, varigenom kunnat hänt, att andra funnit den och sedermera på parternas skog verkställt större stämpling.

Samtelige desse parter äro vid upprop tillstädes och på tillfrågan om rätta förhållandet i dessa sammantrasslade och oredige stämningsmål kunna de själva icke rätteligen förklara det men visa blott en synnerlig begärelse att få gräla och träta på varandra, och då domstolen, oaktat bevekliga föreställningar, icke kunde förmå dem att i godo förenas, och glömma vad de sig emellan i dessa fall emot varandra till äventyrs kunde hava att påminna, avsades följande utslag:

I det orediga skick, vari förenämnde stämningsmål äro författade, kan domstolen icke lämna någon åtgärd, genom vilken huvudsaken kan komma till prövning, aldraminst då parterna icke äga förmåga att dem förklara och uttyda. – H.R. ogillar desse muntelige stämningar och förklarar att så vida parterna än ytterligare vilja fullfölja samma påståenden, måste de innan nästa ting å varandra uttaga skrifteliga stämningar, på det domstolen måtte komma i tillfälle att anse dem med något, som sig förbrutit och förhjälpa den lidande till laga upprättelse.

Måns Svensson i Dalagården hade till vt. 1818 låtit instämma Måns Andersson, Andreas Svensson, Lars Bengtsson och änkan Kerstin Larsdotter i Gislo med påstående om ansvar för ogilda gärdesgårdar omkring den s.k. Rofswedjan samt att Kjerstin Larsdotter måtte åläggas ersätta kåranden för istånsättandet av hennes andel i berörde gärdesgård.-

Vid samma ting företogs ett mål mellan änkan Kjerstin Larsdotter i Gisslo kde och Måns Svensson i Dalagården sde angående yrkad ersättning för den skada, sdens kreatur skola tillfogat kden därigenom att de inkommit på hennes ägor och fördärvat säd ocfh gräs. Svaranden bestred att hans kreatur tillfogat Kjerstin någon skada, men Anna Britta Torkelsdotter i Dalagårds torp vittnade, att Måns får vid flere tillfällen sistlidne sommar varit inne på Kjerstins åker och uppätit den därstädes växande säden. Uppskov för att avhöra vittnesmål av Johannes Pettersson i Dalagården!

Till st. 1821 hade Måns Persson i Barkulla instämt Gunilla Andersdotter därstädes med påstående att ansvara för att hon beskyllt kåranden att hava från Anders i Barkulla stulit en säck och en skäppa korn samt yttrat att kåranden i sitt fähus brukar trollpackor och sålt smör med blykulor uti, ävensom för det hon beskyllat kåranden att hava sprungit efter henne med en stör i handen och därmed velat slå henne.-

Från samma ting: Då det av Sven Andersson i Barkulla mot Johanna Gustafsdotter därstädes anhängiggjorde målet om ansvar för att hon skolat beskyllat kden och hans svägerska Brita Andreasdotter att hava stulit potatoes från kden.-

Vidare företogs det av Måns Persson i Barkulla mot Sven Andersson därstädes anhängiggjorde målet att ansvara för att han olovligt ingärdat av kdens skog samt genom vårdslöshet vållat, att hans oxar i trenne år förövat skada å en kär. tillhörig åker samt beskyllat kär. att hava beskyllat svar för att hava sålt smör med blykolor i.-

Sven A:n hade även instämt Johanna Gustafsdotter för att hon beskyllat honom att hava stulit en tunna råg samt en tratt, den senare från inspektoren på Smedstorp, ävensom för att hon skolat kallat kär:s hustru för äggjuv och trollkona. Svaranden bestridde i allo stämningen. Erik A:n på Kyrkhult vittnade, att han hört Johanna hava alla de beskyllningar emot kär. och hans svägerska, som stämningen innefattar. Så även Ingrid Svensdotter på Kyrkhult. Svaranden (Johanna) som flere gånger oaktat erhållna varningar under vittnesmålen inblandat olämpligt och till saken icke hörande tal, varder bötfälld därför 3 rd. 16 sk. konungens ensak.

Änkan Lena Jansdotter i Barkulla yrkade, det måtte Måns Persson ansvara för det han vid Smedstorps kvarn sistlidne vår överfallit och slagit kärandens elvaårige son. Svaranden bestred, men Andreas Larsson i Barkulla vittnade, att han vid ett tillfälle, då Lenas son ankommit till kvarnen, hört Måns hustru Johanna Gustafsdotter tillsäga sin man, att han skulle slå gossen, viket dock vittnet, som då gick därifrån, ej såg inträffa. Och Andor Persson vid Smedstorps kvarn omtalade, att han sett svaranden vid kvarnen ej allenst slå Lenas son tvenne slag utan även avrycka gossen tröjan, därför vittnet skyndade till och tog fred å gossen. Svaranden erkände nu och dömdes att böta 3 rd. och betala kostnaderna i målet med 2 rd. 16 sk. bco.

Till st 1826 hade Olof Persson i Backa å egna och sin hustru Britta Maria Olofsdotters vägnar instämt Johanna Carlsdotter och Anna Stina Johansdotter i Backa att ansvara för tillvitelsen att kärandena skola begagnat tomtgubbar samt för det de kallat hustru B.M. för hora. Ehuru lagligen instämda hade de anklagade ej infunnit sig.

Anders A:n vittnade att han hört Johanna nämna, att kdena begagnat tomtgubbar men ej därvid fäst något avseende; han kunde ej heller påminna sig, om hon även yttrat, huru de blivit använde.

Jöns Johansson: Vittnet hade vid ett tillfälle hemma hos Johanna, boende i samma gård som kden, hört henne säga, att det finns tomtgubbar i gården, ägande vittnet ej något vidare i målet sig bekant.

Anna Britta Larsdotter vet ej annat i målet än att Catharina en gång sagt till vittnet med avseende å kdena: ”Det går allt an att vara rik, då man hittar penningar i höbritslorna.”

Catharina Häll i Wiken: Att svarandena endast i vittnets närvaro beskyllat kden att hava tomtgubbar.

Vid ht.1825 inställde sig Olof Persson personligen och de båda anklagade hustrurna genom sina männer, Erik Gunnesson och Per Larsson, vilka erkänna att svarandena av förhastande haft omstämde yttranden, vilka nu återkallas, och förklarar käranden sig härmed nöjd.

Utslag: Enligt 60. Kap. 6 § Mgb. bötfälles svarandena för erkända beskyllningen att vardera böta 16 sk., varförutan de skola gemensamt gottgöra Olof Perssons rättegångsutgifter med 5 rd bco.

Ur domboken för ht 1851 hämtas följande: År 1851 den 4 aug. inställde sig undertecknade å hemmanet Högen på anmodan av ägaren Pehr Månsson i Räflanda Larsagården för att syna och besiktiga därstädes gjord åkerskada, varvid befanns en åker besädd med en tunna potäters utsäde vara så av kreatur skadad att den ansågs giva 8 tunnor potäter mindre än om den varit oskada, vilken skada ansågs vara värt 3 rd. riksgäld tunnan eller 24 rd. Carl Larsson, nämndeman, Andreas Bengtsson i Backa.

Svarandens ombud medgav att dess huvudmans kreatur förövat instämnda åkerskada och hade icke något emot det åsatta värdet att anmärka, förmälde att den hägnad emellan hemmanen Högen och Björketorp Svensgården, genom vilken kreatur inkommit på Högens område, varit i ett dåligt och förfallett skick, tillhörde åboarne i Björketorps Stommen att underhålla, vadan svaranden å dessa senare till förevarande ting uttagit stämning med påstående om deras förpliktande att hålla svaranden skadelös.

Man finner också i det följande målet no 109 att Anders Andersson i Björketorp Svensgården stämt åboerna Måns Wilhelmsson, Lars Larsson och Måns Andersson i Björketorp Stommen samt Erik Andreasson i Andersgården med påstående om åläggande för dem att genast i laggillt skick försätta alla dem tillhörande intill han hemman stötande hägnader samt böta för försummelse av slik skyldighets fullgörande samt dessutom betala den skada, sistlidne sommar genom kärandens kreatur blivit förövad å Per Månsson i Rävlanda Larsagården ägande hemman Högen.-

Nils Andersson i Brätared hade till samma ting stämt Börje Hansson i Jämnakulla med påstående om hans förpliktande att ansvara för det hans okynnes kreatur innevarande år avbetat en honom tillhörig rågsvedja samt ersätta ej mindre den därigenom skedda skadan med 10 rd bco.- På Nils anmodan hade nämndemannen Per Jonsson i Röberg samt Erik Bengtsson i Björboås synat ”en rågsvedja uti han skog, som efter hans uppgift blivit uppäten av Börje Svenssons i Jämnakulle okjönes oxer.- Den inkomne rågen var till större delen uppäten och nedtrampad av nötkreatur, som syntes på spåren”. Skadan värderades till 8 rd bco och syningskostnaderna upptogs till 1 rd. 24 sk.-

Till vt 1855 hade Bengt Månsson Gisslå stämt en gårdbo Sven Andersson med påstående att denne måtte dömas att böta efter lag och stadgat vitesförbud för att han skall under sistlidne höst dels brutit löv av flera askträd, vilka enligt förening vid laga skifte blivit käranden förbehållne, dels ock å kärandens ståndskog låtit försälja tolt blockträd på rot.

Svaranden erkände att hans drängar utan hans vetskap avverkat löv på en del kär. tillhöriga askträd, emedan de icke vetat att träden blivit kär. förbehållne. Så snart svar. fått kunskap om förhållandet, hade han erbjudit kär. att taga lövet åter, vilket denne vägrat.-

(Bengt Månsson var född 1802. Måns Bengtsson 1829 och Sven Andersson 1825. I husförhörlängden står den sistnämnde som Andreasson).

Tjänstefolk

Vid vt.1745 kände överjägmästaren C. L. Jernskiöld till lösa kvinnspersonen Anna Gustafsdotter för det hon skall avvikit sin hos honom havande tjänst med påstående att hon måtte bli ålagd att tjäna året ut.

Anna kunde ej frågå att hon i början av sistlidne oktober gått utur sin tjänst, vartill hon förmente sig så mycket mere vara berättigad, som hon torsdagen före larsmässodagen uppsagt sig sin tjänst hos herr överjägmästarens äldsta dotter jungfru Britta Christina Jernskiöld (född 1700 på Smedstorp, gift 1723 med löjtnanten G.R. Reuterfelt på Ingsered död 1770, begravnen i Sätilla kyrka) och därpå låtit sig städja av herr kyrkoherden Faurelius (khde i Bollebygd 1743-1745), vilket skedde med herr överjägmästarens samtycke.

Frågades om herr överjäg. Var hemma, då hon tjänsten hos dess dotter uppsagt. Svar ja. Anna sade, att sedan herr Jernskiöld fått av kyrkoherden sina till Anna givna städjpenningar igen, hon icke heller ståt sig uti någon tjänst hos kyrkoherden, varpå han ej heller något anspråk gjort. Jernskiöld förklarade att han icke allenast vill giva Anna lön för den tjänst hon hos honom kan komma att göra, fast hon densamma efter lag förbrutit, utan ock draga försorg om hennes flickas försörjande under samma tid.

Tingsrätten föreställde Anna, att emedan hon nu är tjänstelös, om hon icke godvilligen skulle vilja begiva sig åter i sin förra tjänst hos herr Jernskiöld utan att avvakta rättens utslag, vartill hon utlät sig sådant varken vilja eller kunna göra, alldenstund hon under sin tjänstetid av herr J:d och dess dotter blivit ganska hårt handterad och oskyldigt med hugg och slag överfallen, och utom dess har hon ingen anna utväg med sitt lilla barn än hon med sina händers arbete det måste försörja, och som intet vidare var att påminna, så stannade rätt i följande utslag:

Ehuruval överjäg. Hr. C.L. Jernskiöld icke kunnat frågå, att Anna G:dr, som förledet år varit uti dess bröd, låtit städja sig i laga tid med dess lov och minne till kyrkoherden Faurelius, dock som hon sedermera icke trätt uti dess tjänst, varpå han icke något åtal gjort, hon icke heller kunnat bevisa att hon hos herr överjäg. sig lagligen uppsagt, fördensskull till följe av Handelsbalken 14 cap. 6 och 10 §§ samt Tjänstejonsförordningen av den 21 aug. 1739 prövar T.R. skäligt det bör hon Anna G:dr åter träda uti herr överjäg:s tjänst och där till nästa stämmodag förbliva.-

Vad lönen till en fullvuxen dräng beträffar, ser man i 1782 års dombok att nämnden anmälte det en fullvuxen drängs lön här o orten utom **städja** och föreskrivne persedlar betalas med 4 rd. årligen.

Till st. 1802 hade Måns Bengtsson i Björboås instämt drängen Eric Andersson och bonden Olof Bengtsson i Jordås under påstående att den förstnämnde måtte lagligen ansvara och ersätta Måns B. för det han olovligen avflyttat från dess tjänst och att den senare likaledes ansvarar det han emottagit Eric i sitt bröd i olaga tid och utan att denne **orlofsedel** företett.

Av kändan anfördes att han lagligen ståt Eric A:n, som med dess tillåtelse fått bevista sillfisket i Göteborg men sedermera bortgått och tagit tjänst hos andra svaranden Olof B:n, varemot Eric androg, att han uppsagt sig hos Måns B:n av den anledningen, att han hos honom omöjligen kunde bärga sig, då hans dagliga livsuppehälle bestod av agnebröd och kött av en självdöd ko, vilket han anhöll att med vittnen få i bevis leda, ävensom Olof Bengtsson förklarade, att han tagit Eric i sitt bröd på dess berättelse, att han vore ledig, och har Olof

Kommenterad [HN2]: Vad betyder städja?

(fört)

1.

1. eller **städse** engångsavgift för **arrende**; (**handpenning** vid) **anställning** av **tjänstefolk** || -n; **städor**
2. **anställa** i sin **tjänst**, **städs** || **städjer** el. **städer**, **stadde**, **statt**, **stadd**

Kommenterad [HN3]:

Orlov är ett ålderdomligt ord som innebär avsked ur en tjänst eller också ledighet, tillåtelse att resa bort. För tillfällig ledighet kunde man få en **orlovssedel** eller **-brev** som intygade att man inte befann sig i tjänst. Detta får ses mot bakgrund av att det 1664-1926 rådde **tjänstetvång** i Sverige. Ordet kunde också syfta på intyg om avsked, med vitsord om arbetsförmåga, uppförande och dylikt. Ordet har också använts i betydelsen tillåtelse, tillstånd, medgivande, lov

varken trugat eller lockat honom ifrån kärandens tjänst. Men Måns bestridde Erics berättelse och påstod, att Eric måtte åläggas gottgöra lön och erhålla persedlar med 10 rd., återställa städjan med 1 rd. 16 sk. och å Olof B:n böter efter tjänstehjonsordningen för dess förfarande.-

Lars Persson om Katharina Månsdotter i Björboås vittnade, att Eric hos Måns fått till kost både odugligt och svagt bröd och kött.

Utslag: Med vittnen har Eric Andersson styrkt dels att han i kärandens tjänst fått sämre och odugelig kost och dels att han av samma orsak därifrån sig uppsagt och prövar Häradsrätten av sådan anledning rättvist att ogilla stämningmålet så å anseende till Eric Andersson som Olof Bengtsson.-

Till ht. 1806 hade Bengt Gustafsson i Gräsryd låtit instämma Lars Bengtsson i Sjönnared att betala innestående lön för den tid Bengts hustru Maria Bengtsdotter varit i svarandens tjänst, som skall utgöra 4 år.

Svaranden erkänner väl att Maria under nämnda tid varit i hans tjänst och förestått hans hus, men som någon lön därvid icke varit betingad och Maria redan erhållit avtalade klädespersedlar för sin tjänstetid, så yrkar svaranden befrielse från stämningmålet, vilket åter motparten yrkar under tillkännagivande, vilket även nämnden vitsorda, att här å orten vanligen en piga utom klädespersedlar består i lön 2 rd. 32 sk. banco.

I utslaget heter det, att som det dels är sällsynt att någon på sådana villkor antager pigetjänst, och dels att man vid sådana tillfällen medtager vittnen till styrko och bevis på vad en husbonde i lön lovar sitt tjänstehjon, vilket i det stället alltid och vanligast plägar trygga sig vid vad den förre sig utfäster, ty och då i följe härav det icke kan motsägas att Maria varit i likhet med alla andra trogna tjänstehjon berättigad till lön för sina fyra års tjänst, vilken dessutom käranden icke kunnat klandra, prövar H.R. skäligt att enligt vad i orten gängse är ålägga Lars Bengtsson att den fordrade tjänstehjonslönen efter 2 rd, 32 sk. för varje år, tillsammans 10 rd.32 sk. banco till käranden genast jämte 1 rd. 16 sk. för rättegångsomaket betala och gottgöra.

För sex års innestående tjänstehjonslön utgörande 10 rd. årligen, tillsammans 60 rd. riksgäldssedlar hade Bengt Andersson i Backa Östergården till st. 1807 låtit instämma Måns Börjesson i Stenbacka och inställde sig käranden personligen och för svaranden dess hustru Ingrid Olofsdotter, som anmäler att mannen alltsedan sistvekne påsketid och ännu är så sjuk, att han till tingsstället ej kan sig begiva, varför råderum med saken till annat ting begärer. Uppskov.

Vid vt. 1809 yrkade wargärningskarlen Jonas Ref att av sin förre husbonde Andreas Jönsson i Skönnared utbekomma innestående tjänstehjonslön för ett år räknat från Michaelitiden år 1807. Svaranden medgiver att Jonas varit i hans tjänst under denna tid men säger tillika, att han därför avlönt honom enligt nedanstående räkning:

3 siortor, ett par strumpor, ett par vidbunna (försedda med nya fötter) strumpor, tre par skor. I penningar 4 rd. 16 sk. en resa till Göteborg 8 rd, betalt för honom ett halvstop brännvin 1 rd. 16 sk. Sa 14 rd., dito Jonas försatt en dag uti var vecka i året utgör 51 dagar, 21 dagar som jag icke räknar på, men 30 dagar jag fordrar ersättning för, av olydna gått från mitt arbete och arbetat åt andra, därvid han förtjänat sig 18 rd. Jonas gick till mitt bord och spisa och gick från mitt arbete, då han tog sina största förtjänster. Siönered den 4 jan. 1808. Andreas Jönsson.

Kommenterad [HN4]:

Vargerier (af *värja*, försvara) kallades den reserv för de indelta trupperna, som uppsattes på 1700-talet. Redan i det första krig, deri indelta trupper deltog, framträdde behovet af deras förstärkning. För att lätta rekryteringen under kriget tillät derfor Karl XII rust- och rotehållarna att antaga och i rullorna införa en reserv- eller s. k. vargeringskari för hvarje rust-håll eller rote, hvilken var afsedd att vid den ordinarie karlens afgång inträda i hans ställe.

Denna räkning till käranden alldeles icke vitsorda utan påstår han att med 10 rd rgs njuta betalning för den tid, han i egenskap av dräng betjänt käranden.

Utslag: Svaranden har väl medgivit att kär. varit i hans tjänst det ifrågavarnade året, men han har icke med något antagligt bevis kunnat styrka att han därför givit kär. någon vedergällning. Och som då i sådant avseende fordrade 10 rd. icke överstiga, vad en dräng vanligen består i lön för ett års tjänst, prövar H.R. skäligt döma svar. skyldig att till undvikning av utmätning denna summa genast erlagga men somn ersättning för rättegångskostnaden icke blivit yrkade, kan den icke kär. tilldömas.

Till vt 1811 hade drängen Olof Börjesson i Buarås instämt Johannes Persson därstädes med påstående att betala inestående tjänstehjonslön 7 rd. rgs, två par skor, tre skjortor och ett par linstrumpor av blaggarn. Svar. erkände kravet och ålades genast utgiva de fordrade 7 rd. rgs. Med 5 % ränta från lagsöknings- till betalningsdagen samt de övriga persedlarna in natura och därjämte ersätta rgs: kostn. med 1 rd. 16 sk. banco.

Till ht 1811 hade soldathustrun Britta Börjesdotter instämt sin förre husbonde Måns Svensson i Dalagården med påstående att utbekomma inestående tjänstehjonslön med 4 rd. 16 sk. rgs jämte 6 alnar väv, 6 alnar blångarn, 2 skålpund ull och två par skor. Britta framstod och med tu finger å bok (bibeln) intygade att hon av svar. äger den omstämda fordran, i grund varav Måns Svensson ålades att densamma gottgöra.

Vid vt 1818 förekom ett mål mellan drängen Anders Andersson i Björketorp Svengården och klockaren Sven Andersson på Rogården svarande angående den förres påstående att av svaranden utbekomma inestående tjänstehjonslön 4 rd. rgs.

Svaranden påstod att den instämde skulden blivit gottgjord och ingav följande räkning: An år 1816. bekommit contant 3 rd. 30 sk., ett par nya skor 2 rd. 24 sk, en skjorta av fint blagarn 1 rd. 16 sk, ett par byxor av blagarn 1 rd., tvenne resor åt Göteborg begagnat mitt kreatur med lass 4 rd, arbetslön för ett par stövlar 1 rd. Sa 13 rd. 32 sk. Svaranden anhöll att edeligen få intyga att han icke är käranden något skyldig.

Pigan Carin Jonsdotter i Härkila, Sätla sn, hade till samma ting instämt herr Johan Björnvall med fru på Hellingsjö med påstående att in natura utbekomma inestående tjänstehjonslön 9 alnar lärft, 6 alnar blagarn, ett skålpund ull och 7 skålpund ohäcklat lin.-

Till st.1818 hade pigan Anna Bengtsdotter i Gräsryd instämt Johannes Persson i Buarås med fordran att utbekomma inestående tjänstehjonslön. Anna uppgav att hennes fordran bestiger sig till 7 rd. för varje år eller tillsammans 14 rd. rgs., varemot svarandes ombud nämndemannen Andreas Olofsson i Skogsgärde påstod, att Anna efter överenskommelse blott skolat i lön erhålla 4 rd. för det ena året och 5 för det andra, förutom några persedlar, vilka in natura borde erläggas och vilka Anna redan fått samt att svaranden hos Anna äger en genfordran av 6 rd. 24 sk, varå Anna blott erkände 4 rd.

Sedan parterna på sådant sätt någon stund ordväxlats, träffade de den förening, att svaranden i ett för allt till käranden betalar 6 rd., vilken förening domstolen gillade och fastställde.

Vid st. 1820 uppropades ett mål emellan drängen Anders Larsson i Gräsryd å ena och dess förre husbonde Lars Eriksson därstädes å andra sidan ömsom käre och svarande

angående den förres påstående att Lars Eriksson dels visar med vad rättighet han drivit Anders Larsson ur sin lagstadde tjänst den 23 sistlidne februari, dels utbetala stat till Vårfrudag och lön till Michaeli detta år, dels återlämna de i den senares förvar varande Anders Larsson tillhörige gångkläder samt dels ansvara för det han hotat sätta svaranden på fästning och Lars Erikssons genställningsyrkande emot Anders Larsson innefattande påstående att Anders Larsson dels ansvarar för det han utan tillstånd gått ur dess tjänst, dels betalar det förskott, han bekommit på sin årslön och ersätter de persedlar, han för Lars Eriksson låtit förkomma, dels gottgörande av det lidande Lars Eriksson blivit tillfogad i avseende på dess gårdsbruk genom Anders Larssons bortgång ur tjänsten och slutligen att Anders Larsson ansvarar för det han varit försummelig och olydig under sin tjänstetid.-

Vid ht. 1827 yrkade drängen Andreas Ekström i Kråketorp att Olof Svensson i Rävlanda måtte åläggas att utan avseende därå att kåranden icke tjänt ut den bestämda tiden likväl oavkortad utgiva de parterna emellan överenskomna löneförmoner, bestående av 18 rd. rgs i penningar, tre par skor, ett par förskodda stövlar, tvenne skjortor, ett par linbyxor samt ett par ullstrumpor, helst svaranden själv drivit kåranden ur tjänsten, som kåranden tillträdde Vårfrudagen förlidet år men måst lämna tvenne dagar före påföljande jul.-

Olof Börjesson i Hall och Andras Eriksson i Rävlanda vittnade att dagen före sistlidne julafton, då kåranden, som då var i tjänst hos svaranden, kom i stugan, hörde vittnet denne senare under flera hårda uttryck, såsom ibland annat att om han gjorde rätt, borde han slå ryggen av kåranden, tillsäga denne att han ej finge stanna kvar hos svaranden längre än över de tvenne helgedagarna med tillägg likväl: "Bättrar du dig, skall du få bliva kvar." Uppskov.

Till st. 1828 hade hustrun Anna Bengtsdotter i Rävlanda låtit instämma sin svåger Anders Larson Gräsryd med påstående att utbekomma sin tjänstehjonslön för 12 års tid, dels contant lön 18 rd. rgs. och dels betalning av efter räkning för svarandens behov borgade varor:

Räkning på vad undertecknad har att fordra utav dess svåger Anders Larsson i Gräsryd: 12 års tjänstehjonslön som ej är bestämt accoderat men utbetalas efter gängbart pris för vart år som pigor få här i socknen.

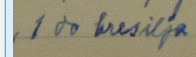
För varor hon betalt i Göteborg: 2 lispund sill 1 rd. rgs, ett skålpund tobak 24 sk, 1do snus 24 sk, ett lispund (8,5 kg) lin 8 rd., 1 ½ lispund rågmjöl 21 sk. ½ tunna råg 8 rd., ¼ tunna ärter 1 rd 40 sk, ¼ ta korn 1 rd. 30 sk., två tjug sill 1 rd, en kappe salt 12 sk, ¼ skålpund tobak 8 sk, 1 do bresilja 8 sk. samt skuld 18 rd. Summa 41 rd.

Efter uppläsande varav svaranden anmäler, att han väl i sitt hus haft kåranden men utan beting om någon lön eller vedegällning, och vad stämningen i övrigt vidkommer, så förklarar han sig icke vara vederparten skyldig varken contanta fordringar eller de ifrågasatte varorna, dem kåranden för egen räkning begagnat (tobak, snus mm!), vadan han helt och hållet bestrider käromålet med erbjudande att från detsamma freda sig med ed.

Uppskov till nästa ting, då parterna "anmälte att de sig i godo förent," varvid H.R. lät bero och avskrev målet.

Vid vt. 1829 var Anders Jönsson i Stockabäck instämd av sin förre dräng Anders Andersson i gästgivaregården, Fläskjum, angående utbekommande av innestående tjänstehjonslön. Han utfordrade sin lön för sistlidna året 40 rd. i penningar, ett par stövlar i värde av 5 rd, två par skor till 4 rd., ett skålpund ull till 28 sk., 18 alnar väv (till skjortor) efter 16 sk. för alnen till 6 rd. eller tillsammans 55 rd. 28 sk. rgs.

Kommenterad [HN5]:

Troligvis ngt annat
Bresilja (*Caesalpinia echinata*) [art](#) i [familjen ärtväxter](#) och förekommer naturligt i [Brasilien](#). Av bresilja tillverkas [stråkar](#). Arten kan även användas inom textilindustrin för [växtfärgning](#), varvid den verkamma beståndsdelen är ett färglöst ämne, [brasilin](#), som vid oxidation ger röd eller brun färg

Som svaranden hela tinget uteblivit och sålunda lämnat kravet obesträtt, varder han ålagd att utbetala denna summa med 5 % ränta från stämningssdagen, gälda rättegångskostnaderna med 2 rd. 16. och böta för uteblivandet 32 sk., Konungens ensak.

Någon allmän pensionering av utarbetade tjänare förekom ju ej, men ibland finner man att hyggliga husbönder visat dem omtanke. Ur domboken för st. 1825 utdrages följande:

Till H.R. inlämnades följande avhandling: Vi undertecknade göra härmed vitterligt (veterligt=känt) att vi med fri vilja och sunt förnuft antager vår dräng Börje Andersson, som troget och ärligt tjänt hos oss i 25 års tid, till försörjning på sin livstid och villkoren som här nämnas: Börje A:n skall hava försörjning på sin ålderdom på vårt ägande $\frac{1}{4}$ mtl. frälse hemman Räflanda Östergården i sin lifstid med kläder och föda och att vara i vårt bröd som vi själva förmår oss hålla, så han kan gå och göra husbondens göromål, vad som han befallas vad möjligt är.

Om Herren förlänar honom lång lifstid att inte han kan sköta sig på ålderdomen utan behöver skötsel, så skall det erhållas utan klander.

Däremot skall Börje uppföra sig troget och ärligt i sin tjänst och bemöta sin husbonde jämte matmoder, barn och anhöriga med saktmodighet och som tillhör Christendomens rätt ordning. Och efter hans död skall det lilla han har efter sig tillfalla oss eller våra barn.

Med förestående testamente förklarar vi oss nöjda å ömse sidor, som i tillkallade vittnens närvaro bestyrkes som skedde i Rävlande den 1 aug. 1825. Olof Svensson Kjerstin Svensdotter, hemmansägare hand och penna (!). Förklara mig nöjd till alla delar som här anförts är. Börje Andersson hand och penna.

Den 3 febr. 1831 tilltalade länsman Hindrichsson dels Anders Andersson i Björketorp, 23 år gl., för det han städslat drängen Anders Persson Ståckabäck utan att denne varit försedd med orlofsedel, dels den sistnämnde, 24 år gl., för det han utan att avlämna ledighetsintyg från sin förre husbonde emottagit städja.

Bengt Johansson vid Stockabäck vittnar, att vittnet vid ett samtal förliden vår mellan Andreas och Lars Jönsson i Ståckabäck hört den förstnämnde yttra att han tillsagt sin dräng Anders Persson att till hösten flytta vart han ville, blott han förut betalte 8 rd. rgs. När Anders flyttade, bjöd han Anders A:n 5 rd. banco, men Anders A:n ville då ej taga emot dem utan sade att det var för sent att återbära städjan. Uppskov!

Anders Olofsson i Furuberg Lillegården instämde till st. 1840 drängen Bengt Månsson i Kåhult. A.O. anför i sin stämningsansökan följande: Som drängen B.M. i K. i förledne höstas, då han såsom dräng tjänte hos mig, och med min häst skulle fara till Borås med lass, med så mycken vårdslöshet och oförsiktighet körde, att han körde välte och alldeles fördärvade min häst, så att jag måst genast låta döda honom (hästen!), emedan han var så illa sönderkrossad, att han omöjligen nånsin kunde bliva bra, och i anledning härav och som bemälte dräng till denna min högst betydliga skada varit vållande, är jag högst nödsakad anhålla om laga kallelse och stämning å bemälte Bengt Månsson i påstående det han måtte av vällovliga domstolen åläggas ersätta den skada jag härigenom lidit med 100 rd rgs, som hästen var värd, samt ersätta rättegångskostnaden. Men domstolen fann att B.M. icke av vårdslöshet utan genom en olyckshändelse kört omkull, därvid hästen avbrutit ena benet, och ansåg därför B.M. icke skyldig att därför gottgöra sin husbonde.

Enligt 1833 års tjänstehjonsstadga ägde husbonde rätt att genom s.k. husaga upprätthålla tukt och ordning bland minderårigt tjänstefolk och andra underlydande. Angående stadgans tillämpning i Björketorp ger domböckerna besked.

Till vt 1848 hade drängen Anders Carlsson i Bråtares Lillegården instämt Lars Persson i Gräsryd med påstående att han måtte åläggas till käranden utgiva återstående tjänstehjonlön utgörande dels kontant 12 rd. rgs, dels ock ett par linbyxor och en skjorta eller värdet därav samt avkastningen av 1/8 tunna potäter efter gode mäns bestämmande.

Svaranden uppgav att han haft Anders hos sig i sju års tid alltsedan denne var tio år gammal, men att han icke lovat honom annan lön än kläder och föda.

Kärande, som upplyste att han är 18 år gammal, fordrade ej lön för mer än sista året i likhet med vad han året förut bekommit.

Svaranden bestred käromålet och ingav räkning med drängen Anders Carlsson: 6 ½ aln valmar 6 rd. 24 sk., forevæv till nämnda valmar 1 rd. 4 alnar böxty 2,16, två svarta sjinn (skinn) 1,20, summelön (sömlön till skräddaren) 1,12 o.s.v. Summa 13 rd. 20 sk. Käranden påstod att de kläder han sista året erhållit, utgjorde hans lön för föregående året och vilka klädespersedlar inestodo hos denne vid kärandens avflyttning.

Vittnet Lars Andersson och Kerstin Gabrielsdotter berättade, att de varit närvarande då för två år sedan överenskomts, att Anders skulle hava i lön och städja för ett år 14 rd. samt rätt att lägga och taga skörden av ½ skäppa potater.

Drängen Anders Karlsson fick fortsätta att processa med sin förre husbonde vid vt. 1849. Då vittnade först Erik Johansson i Kyrkhult, att han sista året kär. tjänade hos Lars Persson sydde åt Anders tröja och byxor av en rock, som förut tillhört Lars samt att vittnet ett eller två år därförut på Lars begäran sydde åt Anders av nytt vadmal tröja, väst och byxor.

Därnäst vittnade Anna Britta Larsdotter i Björboås, att Anders på sin lön erhöll av svaranden sista året en mössa, ett par strumpor, halskläde, tvenne skjortor, ett par skor och ett par stövlar samt tröja och byxor förfäddigade av en svar. tillhörig förut begagnad rock.

Svaranden medgav att vad käranden fordrat utgjorde en del av kärandens lön för sista året, men svar. yrkade att därå njuta avdrag för de kläder, han erhållit samt för det att käranden under sin tjänstetid förstört tre rd banco för svaranden.

Detta påstående bestreds av Anders, som förmälde att han varken förstört några pengar för Lars eller av honom fått några kläder, som borde avgå å den fordrade lönen.-

Häradsrätten ålägger svaranden Lars Persson att till käranden genast betala dennes återstående tjänstehjonlön nämligen 12 rd. rgs i penningar, ett par linbyxor och en skjorta samt avkastningen av 1/8 tunna potäter, samt skall Lars Persson med 10 rd. banco betala kärandens rättegångskostnader.

Till vt. 1852 hade lantbrukaren A.B. Wahlgren på Hellingsjö utverkat stämning å drängen Jonas Olofsson i Björketorp Svensgården med påstående om ansvar å honom enligt tjänstehjonsstadgan av den 23 nov 1833 för det han den 25 aug. sistlidet år olovligen avvikit ur hans tjänst. Däremot hade Jonas instämt Wahlgren i påstående att utbekomma ogulden tjänstelön för sistlidet år utgörande 30 rd. rgs. Jonas hade låtit avfatta ett brev av följande innehåll: Den 24 aug. 1851, som var en söndag, hade jag av min husbonde Wahlgren på eftermiddagen fått lov att tillställa en person boende på Smedstorp ett brev samt på em. avgången kunde jag icke hinna hem, innan mitt husbondefolk allaredan gått till sängs. Om morgnen därpå utsattes jag för den grymmaste tortyr av min husbonde Wahlgren för det jag

utan att tillsätt (förlora) något arbete och fastän jag erbjudit ersättning och bett om förlåtelse för att jag ej hinde hem efter min husbondes önskan.

Dagen efter det jag erhållit den svåra tortyr av W. vände jag mig till sockennämnden och till länsman Bruno med anhållan att skilja mig från min husbonde W:s tjänst, emedan jag ej förmådde motstå ytterligare tortyr, ej heller mäktade hålla mig vakt. Dessa myndigheter kunde icke villfara min begäran. Jag tog därför för gott att sedan jag i följe med kronorättaren Jonas Johansson i Sandlid med min husbonde gjort räkning på vad jag hade uppburit av min lön, att ej vidare fortsätta min tjänst hos W.-

Däremot har jag instämt min förre husbonde W. om utfående av min innestående lön 30 rd. Enär sådane omständigheter förevarit som förut är visat, förmodar jag vällovliga häradsrätten tilldömer mig min ringa tjänstelön.

Obilligt vore att utstå sådan tortyr som W. utdelar och därtill mista vad man med svett och möda förtjänt och som utgör endast jämnt vad man behöver att skyla kroppen för det kallare klimatets verkningar.

Tvenne andra drängar hos W. hava, hellre än att utstå denne sin plågoandes svåra verkningar, övergivit honom innan tjänstetiden varit ute, överlämnande sig till vad slags öde som helst hellre än att bliva på slikt sätt alldagligen plågade.

Rätten var beredd att ta upp detta mål till prövning, men när Jonas Olofsson befanns vara av starka drycker överlastad, aktade H.R. nödigt uppskuta målet till tredje rättegångsdagen av nästa i häradet infallande lagtima ting.

Och drängen J.O som inför domstolen varit överlastad, dömdes att enligt Kungl. Förordningen av den 16 nov 1841 böta 6 rd 32 sk, varav 2/3 skulle tillfalla åklagaren länsman Bruno samt 1/3 Björketorps fattige.

Vid ht 1851 inlämnade J. Olofsson ett "besigningsbetyg", vari läses: Drängen Jonas Olofsson begärde att få syn å honom åbragte slag och blånader m.m. och befanns ett mindre sår i huvudet, varur blod flutit, och slag över vänster ögat varav blånad följt, 8 större slag å vänstra låret och benet, varav större blånader följt, flera slag å högra axeln som var så blå att slagens mängd ej kunde urskiljas samt i höger arm fyra slag, varav följt lika många blånader, Dito å vänstra armen fyra slag och lika många blånader. Hellingsjö den 16 aug. 1851. Carl Larsson, nämndeman. Jonas Johansson i Sandlid.

Svaranden medgav att han slagit käranden för det denne utan lov bortgått men påstod att han därvid icke överskridit gränsen för tjänlig husaga samt bestred att hava slagit Jonas blå och blodig. Vittnet Carl Svensson berättade att han sett W. med en käpp tilldela Jonas ett slag på ena benet, då denne efter att hava varit borta hemkom full och med otidighet bemötte svaranden, att en stund därefter såväl W. som J.O. begåvo sig fram på gården och ingingo i drängstugan, därifrån vittnet sedan hörde buller och oväsande samt att när W utkom ur drängstugan han för vittnet berättade, att han nu givit på Jonas, så att denne kände det både i dag och i morgon.

Pigan Johanna Johansson vittnade, att hon såg Jonas hemkomma till Hellingsjö i överlastat tillstånd och där oanständigt uppföra sig. Hon hade hört från drängstugan flere slag utdelas ävensom flere rop och hojtanden, varvid hon tydligt igenkände W:s röst.-

Dom: Jonas Olofsson åkommer utmärka att det mot honom utövade våld överskridit gränsen för husaga, i anledning varav uppenbart är att icke någon anna än W. tillfogat J.O. besagde åkommer, vadan H.R. i förmåga av 36 kap. 2 § Mgb. dömer W. att böta 12 rd i

treskifte mellan kronan, häradet, och käranden (O.J:n) samt att betala rättegångskostnaderna med 3 rd bco.

Hantverkare

Vid hösttingen 1747 androg sockneskomakaren i Björketorps socken Håkan Andersson genom en till tingsrätten ingiven skrift, hurusom åtskilliga fuskare och **bönhasar** göra honom intrång uti hans hantverk, oaktat han till sockneskomakare därstädes högvederbörligen blivit förordnad samt därför gärningsören årligen erlägger, i anseende vartill han ansöker om rättens förbud till hämmande av all slags olaglighet. Och som intygat blev det bemälte sockneskomakare på sätt som förbemalet är mångfaldigtvis prejudicerat (skadas), alltså bliver det härigenom vid 3 daler smsts vite förbudet att ingen hädanefter, som icke äger rättighet därtill, skall understå sig i berörda socken med skoarbete betjäna, men därjämte åligger det sockneskomakaren själv att med tillhjälp av en lärodräng och pojkar, så vida de efter tingsrättens beprövande nödige finnas, betjäna socknens innevånare med så mycket försvarligt skoarbete, som åstundas, samt att därutinnan ingen **eftersätenhet** (efterlåtenhet) mot några av dem visas vid ovannämnda vite, och på det ingen okunnighet härom må kunna förebäras, bör detta förbud å predikstolarna till vederbörandes efterrättelse, allmänt kungöras.

Vid hösttinget 1756 inkom för tingsrätten sockneskomakaren i Björketorp Anders Svensson och anhöll, att som han sitt hantverk icke ensam skall kunna bestrida, det måtte han till hjälp förunnas att få en lärodräng antaga och uti sitt hantverk försvara, och emedan en del av nämnden samt närvarande allmoge intygade, att nödvändigheten sådant fordrar, fördenskull tillfölje av 17 § uti Kongl. Majts nådigste resolution uppå allmogens allmänna besvär av den 1 aug. år 1727 prövar tingsrätten skäligt, det sockneskomakaren Anders Svensson får sig till hjälp antaga en lärodräng, som bliver fri från rotering och utskrivning in natura samt värvning, dock att han betalar alla kronoutlagor lika med allmogens drängar såsom ock utskrivningspenningar, där de utgå bära, och att han förut samma hantverk som läropojke lärt och idkat haver.

Vid sommaringet 1793 var hustrun Kjerstin Nilsdotter av länsman Lenberg instämd för okväden om sockenskomakaren Carl Stephansson. Kerstin berättade, att skomakaren detta år vid ett tillfälle kommit till henne samt uppå begäran undfått en sup brännevin, men då han fordrat ytterligare brännevin, och Kjerstin sådant förnekade, hade Carl Stephansson emot henne blivit otidig, varpå ordväxling dem emellan uppkommit utan att Kjerstin mindes, att hon vid samma tillfälle okvädat skomakaren.

Till hösttinget 1793 hade handelsmannen Scherman på Hellingsjö låtit instämma smederna Lundgren och dennes svärfader Bogren för att de bränt kol och huggit löv på kärandens soldattorp Vikan kallat, varemot Lundgren och Bogren återstämt Scherman för oriktig beskyllan. När detta mål företogs, infann sig för Scherman länsman Bökman och genkäranderna personligen, som medgiva att Vikan blivit insynt till soldattorp för Hellingsjö samt att de av en förfallen gärdesgård omkring en svedja, som redan blivit utlagd, bränt kol, men som de haft hejderidaren Ekmans löfte till kolningen, vilken äger ¼ uti hela hemmanet Hellingsjö, och de ej medtagit över dess andel i gärdesgården, förmodade gensvaranderna det Scherman ej haft anledning till rättegången, helst något lövhyge ej av dem blivit förövat.

Kommenterad [HN6]:

Bönhas var under [skräsystemet](#)s tid detsamma som en obehörig **hantverkare**, det vill säga någon som utövade ett hantverk utan att vara medlem av hantverkets [skrå](#). "Bönhaseri" var intrång i skrånas [privilegier](#) och således förbjudet och bestraffades oftast med böter. När skräsystemet upphävdes genom lag år 1846 försvann givetvis även bönhasarna. Uttrycket används dock ännu idag om hantverkare utan ordentlig utbildning

Att första svaranderna haft tillstånd till kolningen, därom ingives ett så lydande bevis: Till bevis nämnas att mästare Anders Bogren och dess måg Anders Lundgren har att få bränna till kohl av min tillhöriga svedjegårdsgård samt några torra granar uti Hogårdsvik eller vårt nya soldatetorp, vilket med livlig ed kan bestyrkas om så påfordras. Hellingsjö den 5 oct. 1793. J.U. Ekman.

Vittnet Pehr Andersson i Miösjöhult berättade, att Lundgren på Hellingsjö soldattorp Wikan bränt gamla rödjehögar till 4 tunnor kohl.

Anders Johansson i Kåhult har sett några kohlhålor på Wikans ägor men varken förmärkt genkäranderna bränna kohl eller hugga löv, och hade med sina steg avmätt huru mycket av gärdesgården omkring den gamla svedjan var borttagen och funnit det utgöra 82 steg.

Lundgren medger att han till 4 tunnor kol bränt och gagnat berörde gärdesgård, den Bogren ansåg svara emot den $\frac{1}{4}$, Ekman äger uti hägnaden, helst hela gärdesgårdens omkrets utgår 190 alnar, därav 70 blivit medtagne till förenämnde behov och 120 ännu återstå.-

Länsman Bökman underkände emellertid Bogrens uträkning och hemställde, om ej Bogren och Lundgren, som efter egna uppgifter medtagit 23 alnar över den lott, Ekman kunnat lämna dem i gärdesgården, måtte därför böta efter lag samt ersätta rättegångskostnaderna.

Sedan nämnden blivit åtspord vad 23 alnar gamla gärdesgårdar kunde anses i bästetal därav kunde utvinnas, och nämnden utsatt lasstalet till 4 lass och värderat varje lass till 1 daler, avträdde parterna, varefter häradsrätten avkunnade följande utslag: Bogren och Lundgren plikta 4 daler silvermynt eller 1 rd. 16 sk. samt dessutom ersätta värdet av de 23 alnar gärdesgård med 4 daler.

Vid samma ting tilltalade länsman Bökman smeden Anders Lundgren för att han den 5 augusti uti Hellingsjö och den 6 nästlidne october på hemmanet Gislå överfallit Olof Olofsson i Kierra, Marks härad och Sätilla socken, med hugg och slag samt likaledes Olof på Hellingsjö på lika sätt ofredat.-

Vid samma höstting 1793 kände gästgivaren Lars Andersson och änkan Gunnilla Månsdotter i Bugerde till stäckmakaren Sven Lundström för att han för ett halvt år sedan emottog deras skjutsvagn att göra ny, därför uppburit betalning men ej lämnat vagnen. Svaranden hade ej inställt sig.

Gunnilla anförde, att hon jämte gästgivaren Lars Andersson, hennes gårdbo, lämnat deras skjutsvagn till svaranden att göra ny, då tillika lämnades 2 rd 28 sk i penningar utan att av kåranden sedermera kunnat bekomma vagnen, oaktat densamma mångfaldiga gånger blivit fordrad, hemställandes därför om ej Lindström vid lämligt vite kunde åläggas att sist till nästa november månads slut hava förfärdigat vagnen och den avlämnat.

Dom: Lindström förelägges att antingen genast återgiva till kåranderna de emottagna 2 rd. 28 sk. eller hava vagnen inom nästa december månads slut till kåranderna avlevererad ny förfärdigad samt ersätta rättegångskostnaderna med 2 rd.

I februati 1794 kände länsman Bökman till smeden Lundgren vid Mossiöos att lagligen ansvara för att han den 9 april 1792 skall soldat Fogelberg överfallit.

Vittnen hade inkallats, men om ett bland dem, Anders Persson vid Mörtssjöos, inlämnades prosten Montin bevis att han icke kan läsa i bok eller utantill Luthers Catechismus, varföre tingsrätten icke kan anse honom såsom ett skickeligt vittne. Vittnet

Anders Eriksson berättade, att han i detta mål ej hade sig vidare bekant än att Lundgren vid ett tillfälle yttrat till Fogelberg som dess ord föllo: "Kommer du ihog då du fick springa dig till räddning," utan att Fogelberg förut något till Lundgren yttrat. Lundgren erkände denna utlåtelse till Fogelberg, som likvisst icke skall avsett någon handel dem emellan utan att Fogelberg under kriget i Finland tagit till flykten.-

Länsman Bökman tilltalade även smeden Anders Bogren och Anders Lundgren på Mossjöos för att de efter soldaten Fogelbergs angivande skola rövat foder ifrån den sistnämndes soldattorp samt Fogelberg att ansvara för att han sådan gröda försålt.-

Socknesmeden i Björketorp Anders Bogren anmälte i ingiven skrift, att sedan han såväl för detta härad och Marks härad och även för en del av Hallands läns innevånare, någon tid betjänt med stort- och klensmide samt till den ända med vederbörligt tillstånd inhägnat en plats av stenklippor och uti en därigenom rinnande bäck uppsatt en bäckhammare, varför Bogren efter förrättad skattläggning kommer att erlagga ränta till Kungl. Majt och Kronan, vilken byggnad och inhägnad honom kostnad förorsakat, så hade han i anseende till sin ålderdom till sig intagit en måg, uti smedje även väl övad, i förmodan att därigenom kunna förtjäna någon ersättning för dess gjorde kostnad och med sin hustru uti annalkande ålderdom få uppehälle, men då bäckhammaren för vattubrist endast kunde gå höst och vår samt således dageligen måste uppassas, såvida den icke bleve onyttig, anhöll Bogren det måtte honom tillåtas i förenämnde ändamål hos sig hava sin måg jämte en dräng till sitt eller en dito till mågens biträde samt att Häradsrätten härom ville undersöka.

Närvarande tingsallmoge yttrade enhälligt, att Bogren igenom förenämnde sin handeslöjd vore för orten nyttig och således icke hade något att påminna därvid, att hos honom dess måg jämte tvenne drängar idkade detta hantverk, vadan ock Rätten för sin del vördsammast får tillstyrka K.B. att sådant bifalla.

Det förefaller alltså lagligt, att redan år 1794 i smedjan vid Mossjöos fyra man samtidigt arbetade i en smidesverkstad, Björketorp hade därmed fått sin första industri.

Smeden Anders Bogren i Mörtsjöos anhöll i februari 1791 i en till häradsrätten ställd skrivelse, att honom måtte tillåtas att uti en liten bäck, som genom hans ägor framlöper, få uppbygga en liten husbehovs kvarn för enskild räkning, helst han, som bebor ett nyhemman, är avskild genom den svåraste och oländigaste mark, närmaste tullkvarn $\frac{1}{2}$ mil, vilken sällan eller aldrig går, och har $\frac{3}{4}$ mil till den kvarn, varest han plägar mala, ingivandes bevis ifrån ovannämnde kvarns ägare Assar Bentsson i Willingsgjerde och Bengt Bengtsson ibidem, samt från mantalskommissarien P.J. Ekman på Bosgården, varuti de emot Bogrens ansökan ej hava något att påminna.

Till vintertinget 1797 hade sockneskräddaren Pehr Bengtsson i Sandlid inkallat Andreas Eriksson i Witkjärr (nu Videkärr) för det han fört oljud, i eder och svordomar utbrustit samt därunder förföljt kåranden i dess eget hus, varemot Andreas Eriksson återstämt Pehr Bengtsson för det han haft den utlåtelsen Swän i Hälfwete.

Sedan parterna sig infunnit, inhämtade rätten, att de varit tillsammans i Jacobs stuga i Berg, där ordväxling dem emellan uppstått angående ett första svaranden tillhörigt livstykke, det Lars Bengtsson i Bråta red sett och varigenom förste kåranden såsom sockneskräddare ansett sig förfördelad och hade efter någon stunds förlopp samt sedan kåranden begivit sig utur stugan Andreas Eriksson tänt en sticka och även gått ut för att enligt hans föregivande

efterse, varest Pehr Bengtsson tagit vägen och om han lagt sig någonstades för honom i försåt utan att bli honom varse.-

Under påståendet om ersättning hade Andreas Eriksson i Witkjärnkallat Pehr Bengtsson i Sandlid för det han, som är sockneskräddare, sytt ett par byxor till kändaren så små, att de för honom äro obrukbare, Svaranden genmälde, att skinnen, av vilka byxorna skulle förfärdigas, voro så otillräckelige, att större byxor av dem icke kunde sys.

Detta skäl ansåg kändaren vara så mycket mera svagt, som det varit skräddarens skyldighet giva tillkänna, huru mycket som till byxorna tarvades, när han till sådant ändamål mottog skinnen, och för att bevisa stämningen hade kändaren till vittne inkallat Andreas Olofsson i Berg, som nu vittnade, att byxorna voro för små och för Anders onyttige.

Rätten ansåg, att det bort vara med Per Bengtssons kunskap i hantverket överensstämmande, då han till sockneskräddare blivit antagen, att tillkännagiva, huru mycket skinn som erfordrades, innan han arbetet företog, och prövade därför rättvist ålägga honom ersätta de av Andreas Eriksson emottagne skinn, av vilka denne ingen nytta haft, med 2 rd., återbära lönen med 16 sk. och betala rättegångskostnaderna med 1 rd, specie.

Om sockensnickaren Pehr Olofsson läses i kapitlet Brännvin. Om en ny företrädare för samma "ämbete" läses i domboken för sommaringet 1797: Inlämnades en så lydande skrift:

Som jag äger fullmakt och försvar till att förrätta snickarearbetet i Björketorps socken och därför betalar de utlagor, Kongl. Majt och Kronan mig ålägger, och däremot andra obehöriga personer, som därtill ej äga någon rättighet, förkränka denna min näring och utan mitt tillstånd förrätta detta arbete på flere ställen, allt härföre anholder jag allerödmjukaste att Tingsrätten täcktes vid ett ansenligt vite sådant förbjuda, alldenstund jag förbundit mig att vid 5 rds vite förrätta snickarearbetet i Björketorps socken, så att ingen skall lida brist härav. Anders Hansson sockensnickare.

Vid vt. 1801 fordrade avlidne smeden Bogrens arvingar att stockmakaren Lindström skulle betala en skuld på 10 rd. 20 sk. Svaranden lät sig icke avhöra eller förfall anmäla. Då han således lämnat skulden obestridd, ålades han att betala den.

Till st. 1802 inlämnades följande skrift: Vid genomseende av avlidne smeden Bogrens efterlämnade handlingar har jag funnit en disposition av den 13 maj 1800 varigenom dess måg Anders Lundgren blivit för arvlös förklarad, allt härföre och som tillförordnad förmyndare för Johannes Bogren anser jag mig skyldig fordra icke allenast återopade disposition utan även Lundgrens kvitto för bröllop och hemgift av den 18 oct. 1794 samt räkning för vad han i övrigt bekommit.-

Ett kvitto uppvisades: jag undertecknad haver bekommit av min svärfader Anders Bogren för bröllop och hemgift 200 daler smt eller 33 rd. 16 sk, vilket jag i största ödmjukhet honom quitterar. Mörtsjöös den 18 oct. 1794. Anders Lundgren.

Vidare företeddes en "Räkning med Lundgren. Råg från Borås körlön 1 rd., kontant 6 rd., 10 rd. och 6 rd., en skäppa salt 4 rd 8 sk, 1 dito böner 4 rd. 18 sk., lång 14 rd. när hans dräng gick åt Alingsås att köpa oxar, ett stop brännvin ifrån Hällingsjö 2 rd. Till prostén Montén betalt lägerstad för hans hustru och barn samt hans prästesedel 12 rd, en klocka 21 rd., ½ pund kött 2 rd. 16 sk. . Bekom i Borås 1 rd. 16 sk. Bekommit läder till stövlar och ett par skor 10 rd. o.s.v.

Om smeden Anders Lundgren skulle efter min död vilja hava någon del uti den lilla nattstugan, så återbetalar han först ovanstående räkning och sedan halva delen uti nattstugan undantagande tegeltaket. Anders Bogren

Eftersom jag nödgas genom Lundgrens motsträvighet och illvilja och sedan han kom uti mitt hus och sällskap och för det han tog vår dotterdotter uppå landsvägen ifrån oss såsom en ulv ibland fåren, vilken jag gärna skolat både klätt och fött samt lärt henne att läsa och alla kristeliga dygder utan det ringaste antingen på flickans eller fadrens bekostnad, därför så utesluter jag honom helt och hållet, så att han icke haver att fordra det ringaste efter min död. Mörtsjöos den 30 maji 1800. Anders Bogren. Till vittne Anders Johansson på Erikshult. Johannes Olofsson i Röberg.

Till ht.1807 hade änkan Elin Andersdotter låtit instämma sockneskräddaren Pehr Bengtsson för att han olovligt lagt potatoes förliden vår å kärandens lycka, varförutan öppen talan och rättegångskostnad är vorden förbehållen.

Svaranden förklarar att han haft roteinteressenternas i skogen tillstånd att upptaga och nyttja omrörda lycka, vilket ock en stor del av dessa närvarande nu medgiva under tillkännagivande att de aldrig lämnat Elins avlidne man tillstånd att upptaga och under enskild äganderätt begagna den omtvistade lyckan.-

Sockneskräddaren Per Bengtsson i Mjösjölid hade samtidigt låtit instämma änkan Elin Andersdotter därstädes, som biträdd av bataljonspredikanten på Smedstorp J. Lehnberg uppvisade hennes mans testamente i grund varav han bland annat förklarat, att stufvan och lyckan ifråga skulle tillhöra svarandehustrun så länge hon levde och sedermera hennes barn.

Samme år lät länsmannen Justus Himmelman instämma smeden Berg vid Mörtsjöos med fordran av ersättning för tillskyndad skada därigenom att Berg åtagit sig beslå en vagn åt Himmelman men gjort detta så oförsvarligt, att denne icke därmed kan vara belåten.-

Utslag: Så vida ej smeden Berg hellre genast vill återställa käranden de begärda 4 rd., ålägges han att lika skyndsamt emottaga ifrågaställda vagn och därå, enligt det med käranden ingångna kontrakt, sätta ett sådant beslag, som honom frånsynt kan anses försvarligt och finnas svarande emot den erhållne betalningen. Emellertid kan Berg icke undgå att med 1 rd. 16 sk bco gottgöra Himmelmans rättegångsbesvär och kostnad.

Vid hösttinget 1812 anhöll Eric Olofsson i Värred Övregården att bliva antagen till smed för Björketorps socken samt ingav följande betyg: Att innevånare i Björketorps socken den 20 dennes efter slutad gudstjänst i kyrkan förklarade sig vara i behov av en socknesmed och att de därtill åstundade få drängen Eric Olofsson i Värred Övregården, vilken i detta yrke förvärvat sig erforderlig skickelighet, betygat av Bollebygd den 29 sept. 1812 Jonas Mellander, propositus en pastor loci.

Propositus = a person immediately concerned about an action, pastor loci = tjänstetitel för kyrkoherde.
--

Vid undersökning härom inhämtade Rätten att Björketorps socknemän äro i yttersta behov av en dylik hantverkare och att sökanden i sitt yrke är skickelig och känd för ett stilla och anständigt uppförande, varför Rätten för sin del får tillstyrka att sökandes anhållan beviljas, dock överlämnas detta till K B:s i länet vidare prövning och avgörande.

Till ht 1836 hade sockneskomakaren Eric Wilhelmsson i Dalagården låtit instämma skomakaren Hans Carlsson på Råryggen i Sätilla, påstående att denne måtte visa med vad rättighet han företagit sig att i Björketorps socken innevarande år förfärdiga skoarbeten eller, om han sådant ej förmådde, åläggas laga ansvar för olovligt idkande av berörda hantverk. Svaranden hade utan att anmäla laga förfall uteblivit. Men vid tinget i februari 1837 inställde sig Hans Carlsson och medgav att han vid åtskilliga tillfällen gjort skoarbete i Björketorp men trodde sig därtill vara berättigad, enär Eric W. icke skall medhinna att själv förrätta allt arbetet och ingav därjämte ett så lydande bevis:

Som Eric W. i Dalagården haver stämt Hans Carlsson till Bollebygds häradsrätt för det han hos flere inom Björketorps socken förfärdigat skoarbete, så får jag härmed allerödmjukast anhålla hos vällovliga H. R. det jag hädanefter som förr får hava Hans Cn till skoarbetare hos mig, alldenstund jag även haver hemmansbruk i Sätilla socken och haver där eget hushåll, för vars räkning skor förfärdigas hos mig. Och anser jag icke Eric W. duglig eller kan anförtro honom till att förfärdiga skoarbete hos mig. Smedstorp den 28 febr. 1837. Johan Dahl

Vidare förelåg följande korta skrivelse: Som Eric Wilhelmsson inte kan göra något skomakarearbete som vi äro belåtna med, så äro vi tvungne skaffa oss skomakare som gör vårt arbete försvarligt. Hellsingsjö den 20 febr. 1837. Eric Hultgren. Johan Björnvall.

Vilket av Eric W. bestrides och påstår han att svaranden såsom boende i ett annat härad icke borde tillåtas inom detta härad genom slikt arbete göra intrång i hans arbetsrättighet.

Käranden förevisade härefter K. B:s i länet för honom utfärdade gärningsbrev av den 11 nov. 1835, varigenom han erhållit tillstånd att såsom i hantverket kunnig och för övrigt väl känd vara sockenskomakare i berörda socken under åliggande likväl att med gott och försvarligt arbete socknens invånare betjäna samt att vid förlust av denna förmån inom sex veckor efter tillståndsbrevets dag uppvisa detsamma för häradesskrivaren i orten, som äger att påföra honom gärningsören och övriga avgifter, som författningarna stadga, varandes detta gärningsbrev uppvist vid 1836 års mantalsskrivning.

Bland tingsmenigheten upplyste härefter några att Eric W. icke medhinner att ensam förrätta det skoarbete, som för socknen erfordras, och av andra åter att han fullkomligt och till allas nöje icke blott fullgör sina skyldigheter utan även ensam medhinner allt arbetet.

Utslag: Vid jämförelse av Kungl. resolutionen den 3 juni 1719, den 1 aug. 1727, den 16 mars 1739 och den 28 april 1789 finner väl H.R. det icke vara tillåtet andra än i laga ordning antagne gärningsmän att på landet idka hantverk, men med slik tillåtelse icke vara förenad rättigheten för någon gärningsman att lika med borgerskap i städerna anställa bönhasjakt eller utesluta andra ifrån intrångt i hantverket, i följe varav käromålet lämnas utan avseende.

Om hur en sockenhantverkare löste sin bostadsfråga berättar 1847 års dombok, vintertinget § 39: Anders Wilhelmsson i Gräsryd hade instämt torparen Carl Hansson under samma hemman om utbekommande av torpskatt m.m. enligt följande kontrakt:

Undertecknad upplåter och bortarrenderar ett stycke mark på vår till hemmanet Gräsryd hörande skogsmark s.k. Sjömarken eller det torpställe Carl Månsson förr innehaft, beläget vid Gingsjön, till samma vidd och storlek, till skräddaren Carl Hansson vid Råflanda och dess hustru Maria Månsdotter att i deras livstid få bruka emot följande villkors uppfyllande:

1. Får torparen själv reparera de hus om där äro uppförda bäst de gitta samt betala 35 rd rgs för de gamla husen.

2. Skall torparen årligen betala i skatt 8 rd. 10 sk. rgs sedlar, som betalas varje år i januari månad eller före kronouppbördsstämman, samt dessutom fullgöra 20 dagsverken om året, vilka fullgöras emellan Vårfrudag och Michaeli tid eller hälften om våren och hälften om hösten emot erhållen kost på stället.-

3. Skall torparen betjäna mig med sömnad till oss och vårt egna folk så mycket vi vill hava sytt och skall när de anträda torpet husen dem eller deras barn tillhöra. Gräsryd den 25 mars 1842.

Av husförhörlängden framgår att bonden Anders W. i Gräsryd då detta kontrakt skrevs hade tre söner och att han fick en son och tre döttrar efter 1842. Han hade dessutom dräng och piga. Så torparen fick säkert inte göra litet skräddarearbete hos husbonden.

I mål no 64 vid vt. 1847 ses, att skräddaren Erik Johansson vid Hellingsjö vittnar angående av torparen Anders Anderssons på Kyrkhult företagen olovlig brännvinsförsäljning.

Skomakaren Anders Johansson vid Bråta red stämde till ht 1843 av torparen Anders Prytz vid Rogården, som ville utfå 6 rd. 12 sk. rgs för av honom åt svaranden verkställd vallbrytning. Skomakaren förklarade att Prytz åtagit sig uppbryta 200 kvadratfamnars åker för det belopp som i stämningen är utsatt, men då han icke brutit mer än 160 famnar, undandraget sig svaranden att betala arbetslönen intill dess arbetet blivit fullgjort.

Garvarelärningen Anders Olofsson hade till st 1853 instämt garvaren J Billingren på Hellingsjö med påstående att av honom utbetomma 20 rd. rgs jämte två skjortor, utgörande hans inestående lön för år 1851.

Ett lärekontrakt föredes. Där lästes: Undertcknad emottager gossen Anders Olofsson att lära honom carduansmakareprofetionen på tre år från den 24 oct. 1850 och har A. att i lön betomma 20 rd. rgs, tre skjortor och ett par linbyxor årligen och nödvändiga skoplagg så mycket han sliter. Däremot att nämnde yngling uppför sig nyktert och anständigt och uppfyller de göromål, som honom bliver anbefallda samt ej går ur mitt hus vare sig söcken eller helgedagar utan mitt eller min hustrus löfte därtill, och om så skulle hända att förbrytelse skulle ske, så ökas lärotiden för varje gång ett fjärdedels år, men han uppför sig flitigt, troget och anständigt, så förbinder jag mig att lära honom carduansmakareprofetionen och till gesäll befördras. G. Billingren. Anders Olofsson m.h. i pennan. Olaus Andersson, fader till lärningen. Gust. Engström. J. Andersson.

I 1856 års dombok finner man under mål nr 136 vid vt. en räkning på vad jag undertecknad haver att fordra av skoläraren (!) P. Larsson i Björketorp för år 1856: Arbetslön s par tofflor 12 sk, ett par calloserade (styvare skinn) stöflar 12 sk., ett par halvsulade stöflar med tillsläpning af sulor 1 rd, Dito för tvenne par halvesulor 1 rd. 16 sk, Dito för trenne par lagade stöflar 24 sk, Dito för mindre lagning 8 sk.. Ett dagsverke 1 rd. Sa 7 rd, 16 sk rgs.

Därifrån avgår för ¼ dels tunna potater 1 rd. 12 sk, 15 stycken xxxx (svårtolkat ord) 36 sk, bekomett (bekommit) kontant 24 sk, 1 dels skålpund toback 12 sk, dito bekomett serskildt 24 sk, 3rd. 12. Således min fordran 4 rd. 12 sk. Backa den 28 jan. 1856. Erich Willhelmsson.

Enligt husförhörlängden var torparen Eric W. född 1812, han hade hustru och fem barn. Klockaren och skolläraren Per Larsson var född 1811. Han utflyttade 1859 med maka och sex barn från Björketorps skolkola till Göteborg.